

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

ELS PLANTEJAMENTS DEL SISTEMA
EDUCATIU ALS INICIS DE L'ESPANYA
LIBERAL. (1833 - 1857).

REPRODUCCIÓ DE LA COPIA ORIGINAL DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

TOM - I

BARTOMEU MULET TROBAT
PALMA, JULIOL - 1989

intentaron perfeccionar los estudios filosóficos, incluyendo en ellos casi todas las materias que deben constituir la segunda enseñanza; mas reducidas estas materias al escaso tiempo de tres años, quedaron confusamente aglomeradas, y lo que es peor, encargadas á los mismos profesores que explicaban la anterior filosofía, los cuales ni las sabian, ni las apreciaban. Su enseñanza, pues, fué ilusoria; y aunque en los programas constasen algunos nombres nuevos, subsistia en realidad el antiguo sistema.

Añádase á esto la costumbre de encargar á un mismo profesor las asignaturas mas inconexas entre sí, y la absoluta carencia de medios materiales para las explicaciones, y se verá que todavía continuaba la filosofía en la misma postracion y abandono, faltándoles á los estudios la firme base que necesitan, y solo pueden entrar en ella".
(462 bis)

Amb aquest ambient, ens diu Gil de Zárate, comença la seva influència als afers de la Instrucció pública:

"Años hacia ya que los estaba manejando como oficial de secretaria; habiendo concurrido en 1836 á la redaccion del plan duque de Rivas, con los Señores D. Cristobal Bordiu y D. Vicente Vázquez Quiapo, aquel gefe de seccion, y este tambien oficial del Ministerio; pero todos mis trabajos anteriores á 1844 no habian pasado de una mera preparacion para ponerme en estado de conocer las necesidades de la enseñanza en sus diversos ramos, los esfuerzos intentados para mejorarla, los recursos que aprecia, y las bases en que habia de fundarse su completa reforma. Esta reforma fue desde mi nueva posicion el pensamiento dominante se apoderó de mí, el objeto exclusivo de mis mas ardientes deseos; y á ella me dediqué sin descanso. Si mis luces no eran proporcionadas á la magnitud de la empresa, confiaba en que otros más ilustrados me prestaría las suyas, como así sucedió; y mi perseverancia contribuyó no poco á que se realizase lo que jamas habia podido conseguirse en España; imprimiendose tal sello á la obra, que en medio de las numerosas modificaciones que ha sufrido, todavía se

conservan sus más transcendentales disposiciones".
(463)

Considerava altres col.laboradors, com per exemple, José de la Revilla i Pedro Juan Guillen, però el que fa essencialment a partir d'aquell moment és participar molt directament en la política oficial, però no deixa, precisament de recordar aquests moments amb un cert esperit crític cap el Ministre Pidal:

"...Un error cometió, sin embargo, cuyas consecuencias no se previeron entonces, pero que han sido despues de suma gravedad para la instruccion pública: tal fue el de no pedir á las Córtes una autorizacion semejante á la que le concedieron para las leyes administrativas, reducido entonces el plan á sus bases fundamentales, y adquiriendo caracter y fuerza de ley, hubiera tenido esta obra mas subsistencia, sin dar lugar á las mudanzas posteriores que han quitado á la reforma gran parte de su autoridad y prestigio". (464)

Naturalment, però, considerava molt important el paper que jugaria per a la instrucció pública que el pla fos aprovat el 17 de setembre de 1845:

"...; y sea cual fuere la suerte que aguarda á la instruccion pública en España, aquel dia hará época en los anales de este ramo, que desde entonces salió del círculo estrecho y miserable á que se hallaba reducido, rompió las cadenas que le tenia atado al yugo de añejas y desacreditadas doctrinas, de vergonzosas preocupaciones, y tendió el noble vuelo hacia las regiones del verdadero saber y de la filosofía". (465)

Si haguéssim de seguir el discurs de l'obra analitzada ara hauriem de fer referència als principis

de secularització, llibertat d'ensenyança i centralització, que defensava Gil de Zárate, però per cobrir l'anàlisi de la seva descripció dels canvis legals és convenient fer un petit salt i reconduir la descripció que feia del tema.

Podem fixar-nos en el comentari que Gil de Zárate fa a resultes de la creació de la Direcció general d'Instrucció pública depenent del Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres públiques, que justificava:

"El aumento de trabajo que produjo la reforma y la actividad que desde entonces se desplegó para comunicar el debido impulso á la Instrucción pública en todos sus ramos, dieron á conocer que no era ya posible atender á tantos y tan variados negocios con solo la seccion que para ellos habia en el ministerio. Necesitábass poner al frente de ella; y que teniendo autoridad propia, despachose por sí la mayor parte de los expedientes, y diera salida al gran número de pormenores que se ofrecian dejando solo para el Ministerio los asuntos importantes, y los que exigiesen formalmente la resolucion de S.M.D. Pedro Fidal, pensó, pues, en crear una Direccion de instruccion pública; mas poco se hubiera ganado con establecerla fuera del Ministerio, como la antigua". (466)

Es clar que Gil de Zárate tenia un motiu personal per a resaltar aquesta creació institucional, ja que per Reial decret de maig de 1846, fou anomenat per a desempenyar el càrrec de Director general d'Instrucció pública, i com es pot suposar, en aquesta obra queda perfectament reflectida, de manera elogiosa, la seva

labor al front d'aquest càrrec.

De totes maneres, es queixava de les dificultats que es presentaven per impulsar la reforma de la Instrucció pública. Entre altres, considerava que el Ministeri, que en aquells moments s'encarregava dels afers educatius era massa divers per a poder encarregar-se amb efectivitat de la problemàtica que s'intentava resoldre amb la reforma. Questió que es va intentar resoldre en la constitució de tres seccions, i una d'elles era la que ocupava Gil de Zárate. (467)

Per explicar tal situació feia una mica d'història i deia, que:

"D. Mariano Roca de Togores, actual Marqués de Molins, á quien tocó inaugurar el nuevo Ministerio, hubiera sin duda desplegado aquella actividad é inteligencia de que dió despues largas muestras en el de Marina, á no ser por el escaso tiempo que ocupó la silla. Débesele, no obstante, la reforma de las Academias de la Lengua y de la Historia, y la creacion de la de Ciencias. En cuanto á la Instruccion pública en general, sea que no estuviera conforme con algunas bases del plan vigente, sea por creer que la circunstancia de primer ministro del ramo le imponia la obligacion de examinar esas mismas bases y todo el edificio que estaba llamado á perfeccionar, nombró una comision revisora, poniendo en alarma á todos los que interesados en la prosperidad de la enseñanza, pensaban haber llegado á una situacion permanente y definitiva, sin perfeccion de las mejoras lentas y sucesivas que pudiera necesitar. Compusiose la Comision de los Señores: D. Manuel Joaquin Tarancon, presidente, D. Pablo Montesino, D. Mateo Seoane, D. Florencio Rodríguez Vaamonde, D. Claudio Moyano, D. Francisco Carbonell, D.

Gabriel Herrero, D. Pedro Gomez de la Serna, D. Fermin Gonzalo Moron, Joaquin Hysern, Juan José Viñas, D. Andres Leal y D. Eusebio Maria del Valle". (468)

Professors i catedràtics alguns d'ells amb una forta incidència a les reformes i divulgadors del plantejaments reformistes del seu temps.

Del Pla d'Instrucció pública de 1847, insisteix en la idea de que no va representar més que la continuïtat reformadora, fins i tot una copia de la de 1845.

Considerava que el Pla de 1847, no va ésser sinó més que una repetició del de 1845, i a continuació es queixava de que els ministres duraven molt poc temps per poder consolidar algun tipus de reforma. Fins i tot, Gil de Zárate, considerava que Ministres com Bravo Murillo, que va durar 2 anys, tenia més interès per les altres seccions del Ministeri, que per la Instrucció pública. (469)

Malgrat això, Gil de Zárate, pensava que Bravo Murillo havia impulsat la reforma de les Escoles Normals i va establir els Inspectors d'Instrucció primària:

"Debe hacersele justicia de que tomó el mayor interés en este trabajo, cuidando con particular esmero de todos los reglamentos que con este motivo se publicaron. Este ramo importante de la enseñanza es deudor de un gran beneficio y de los rápidos progresos que desde aquella época va haciendo en toda la Península". (470)

Va reformar l'ensenyança de la Medicina y va

Va reformar l'ensenyança de la Medicina y va establir escoles de segona classe; és per mi un dels representants més clars de l'eclecticisme polític dels moderats.

El seu successor fou Manuel Seijas Lozano, que segons Gil de Zárate, es va preocupar pel desenvolupament de les escoles industrials. Es donava una tendència cap a les ensenyances positives. (471)

Hi figuren dos temes que Gil de Zárate intenta lligar, tals són l'evolució de les escoles Normals i la Instrucció primària. En primer lloc analitza l'organització de les escoles Normals:

"Hallé, no obstante, al examinarlos, que se habia procedido en su organizacion sin un plan fijo y uniforme, dejándose á cada provincia en libertad de plantearlos segun le parecia: asi es que muchos no tenian de escuela normal más que el nombre. No era posible entónces otra cosa. La autoridad suprema del Estado carecia de fuerza, siendo tal el poder de las Diputaciones, que no habia más remedio que permitirles obrar á su antojo, limitándose el Gobierno al mero consejo: quererlas sujetar á una pauta dada, hubiera sido exponerse á perderlo todo; y aun el consejo, en este caso, apenas se habia seguido por una tercera parte. El nuevo Gobierno se hallaba en mejores circunstancias; y pudo emprender, por lo tanto, un trabajo general para que todas las provincias llegasen á tener su correspondiente escuela, expidiéndose al efecto infinidad de órdenes, de las cuales solo mencionaré la más importante". (472)

Situa la normativa legal des del 15 d'Octubre de

1843 i recorda el que deia referent a la instrucció primària: que la seva prosperitat depenia de la prosperitat de les Escoles Normals, En definitiva, d'elles depenia el pervindre de l'educació popular.

(472 bis)

I recorda que a partir d'aquesta regulació del reglament de 1843:

"... se crearon en poco tiempo Escuelas normales en casi todas las provincias del Reino. En 1845 existian ya en las siguientes: Alava, Albacete, Alicante, Almería, Avila, Badajoz, Baleares, Barcelona, Burgos, Cáceres, Castellon, Ciudad-Real, Córdoba, Coruña, Cuenca, Gerona, Granada, Guadalajara, Huesca, Jaen, Leon, Lérída, Logroño, Málaga, Murcia, Navarra, Orense, Oviedo, Pontevedra, Salamanca, Santander, Segovia, Sevilla, Soria, Tarragona, Teruel, Toledo, Valencia, Valladolid, Zamora y Zaragoza; es decir, con la central, en 42 provincias de las 49 que cuenta la Monarquía". (473)

A continuació senyala un èxit pel sistema de l'Administració i és optimista:

"Las autoridades todas contribuyeron con ardor á la creacion de tan útiles establecimientos. Los Gefes políticos la impulsaron eficazmente, las Comisiones desplegaron una grande actividad, y las Diputaciones provinciales franquearon con mano generosa cuantos recursos se necesitaron. El pensamiento de mejorar la educacion del pueblo, llevado adelante con tanto empeño por el Gobierno, cundió por todas partes, y produjo esa actividad que es siempre la más firme garantía del éxito en todas las empresas". (474)

Amb aquesta tònica optimista elogia el paper dels directors i mestres, com peces importants en el

desenvolupament de la creació d'escoles Normals a partir de les ensenyances rebudes a la Normal Central.

Poc a poc es va haver de variar el seu paper, fins que al 1849, les Escoles normals sofriren una variació general, segons el mateix Gil de Zárate, el que va significar un replantejament de la seva funció:

"Después de haber dado las Escuelas normales sus primeros frutos; convenia hacer distincion entre los maestros de las grandes poblaciones y las aldeas. Aunque la educacion debe ser la misma en el fondo para todos, ha de diferenciarse en lo accidental, segun el destino de cada uno. Si la generalidad tiene que vivir en los pueblos de corto vecindario, algunos están destinados á dirigir escuelas en las ciudades y grandes centros de poblacion; y así como seria nocivo extender la instruccion de los unos hasta el punto de hacerles cobrar odio á la posicion humilde que les espera, del propio modo seria injusto privar á los medios de cumplir debidamente con su especial encargo".
(475)

En conjunt, l'explicació de Gil de Zárate és una justificació de la reforma i de les possibilitats de les Escoles Normals, malgrat el seus detractors que ell mateix comentava, feren plantejar la conveniència o no conveniència. Però arriba a la conclusió, degut als informes favorables de la majoria, a favor de la seva conservació.

A conseqüència de la reforma del 30 de març de 1849, quedaren les Escoles Normals següents: La Central de Madrid; nou superiors caps de districte universitari;

vint elementals a Alacant, Badajoz, Burgos, Càceres, Ciudad Real, Còrdova, Cuenca, Girona, Guadalajara, Hoscà, Jaen, Lleó, Lleida, Logroño, Lugo, Murcia, Orense, Navarra, Santander, Sòria i Vitoria; més les elementals de les Illes Balears i Canaries. (476)

Canvis que també afectaven a la Normal Central, ja no impartirien classes professors de la Universitat, tots serien normalistes. (477)

Paulatinament s'anirien accentuant les diferències entre les Normals de les diverses categories, i es manté una estructura centralitzada, però amb la novetat que els Rectors de la Universitat intervendrien en la seva administració. (478)

El lligam entre aquestes ensenyances i la Instrucció primària es manifesta, a Gil de Zárate, quan precisament descriu les millores de la Instrucció primària:

"En este capítulo (es refiere al IV tom I) debería comprenderse parte del anterior, como ya se ha dicho en él, puesto que la creacion de gran número de Escuelas normales, y la reforma de las que ya existian, pertenecen á la época que voy a recorrer; però tratandose de un punto tan interesante y vital para la Instruccion primaria, no he querido interrumpir la historia de estos establecimientos, ...". (479)

Del retard de la Instrucció primària, entre altres causes, indica la de l'abandonament dels Ajuntaments respecte als afers educatius, tot seguint el

plantejament oficial de 1843. (480)

Considerava que des del 1838 fins al 1847 no s'havia pres cap mesura de transcendència per a la Instrucció primària:

"...limitándose el Gobierno á la aplicacion constante de la circular de 14 de Marzo de 1844. Fueron, sin embargo, numerosas las órdenes expedidas sobre varios puntos interesantes, mereciendo especial mencion las que se refieren á introducir más rigor en los exámenes; á regularizar el uso de la facultad que la ley concede á los Ayuntamientos para nombrar á los maestros; á asegurar á estos el exacto pago de sus dotaciones; y á recoger datos para formar una estadística completa del ramo. La educacion popular iba en progreso, pero sus mejoras no eran tan rápidas como se deseaba; y para darle mayor impulso, propuse el Real decreto de 23 de Setiembre de 1847, que, como ampliacion de la ley de 38, forma hoy una de las bases fundamentales de nuestro sistema de Instruccion primaria". (481)

Es tractava de regular les dotacions dels mestres i dignificar la seva professió, subsanar les deficiències dels Ajuntaments, respecte al tema del seu desinterès per a la Instrucció primària. El mateix Gil de Zárate reconeixia que al Reial decret de 27 de setembre de 1847 hi mancaven alguns aspectes per impulsar la Instrucció primària. (482)

Una de les aportacions legals que Gil de Zárate reconeixia com a important fou la creació de la Inspecció de la Instrucció primària el 30 de març de 1849, cos que considerava imprescindible pel bon

funcionament de tots els rams de l'Administració i per aconseguir progressives millores. (483)

Encara que va esser una mesura que considerava insuficient, perquè el Reial decret de 30 de març de 1849, només creava un inspector per cada província, però necessària per promoure diverses millores. (484)

A continuació pretén donar a conèixer l'organització de la Instrucció primària de resultes de l'aplicació de les esmentades reformes, i arriba a sintetitzar aquestes de la següent manera:

"El impulso principal nace del Gobierno que hasta ahora habia tenido una Direccion especial para cuidar de éste y de los demas ramos de la enseñanza, y de la cual nacia las principales disposiciones.

En el Consejo de Instruccion pública existe, para la primaria, una seccion que es tal vez de las que más trabajan, y adonde pasan todos los expedientes y proyectos en que es preciso consultar á aquel ilustrado cuerpo, ó en que así lo determina el Ministro". (485)

A partir d'aquí s'organitzava una xarxa administrativa de control del sistema escolar, no sempre efectiva, on els Governadors, les Comissions superiors i locals d'Instrucció primària i els inspectors generals i provincials havien de jugar el seu paper. Per altra banda ja sabem que la Instrucció primària estava dividida en elemental i superior, de igual manera que la formació dels mestres, la Inspecció, etc, elements

fonamentals en la consolidació de la reforma de la Instrucció primària.

De totes maneres Gil de Zárate expressava una dificultat, referida a la concreció del sistema reformista respecte al paper dels Inspectors:

"He probado en su lugar la utilidad de los inspectores generales. hasta el año 1851, no han funcionado como visitadores, porque desde su creacion tuvo necesidad el Gobierno de ocuparlos en Madrid como individuos de la comision auxiliar, y como tales hicieron trabajos importantísimos para la organizacion de las Escuelas normales, arreglo de las de Madrid, redaccion de reglamentos y programas, y despacho de infinidad de expedientes". (486)

Justificava el retard de la reforma, però al mateix temps expressava la dignitat amb que s'havien comportat els Inspectors, no tan sols per la seva labor inspectora, sinó per la seva col.laboració a les escoles Normals com ensenyants de Pedagogia. (487)

Intenta descriure estadísticament la millora de les escoles i l'avang qualitatiu en dades estadístiques, que no són sinó un recolçament de la política oficial duita a terme durant la dècada moderada.

Antonio Gil de Zárate, com altres autors de la seva època, es preocupa de l'educació dels pàrvuls, de l'educació d'adults, de les escoles gratuïtes de Madrid, de la culturalització del poble a través de les

biblioteques populars, així com de l'educació de la dona, encara que sense aprofundir gaire, tot i que va dedicar un capítol sencer a aquest tema.

Precisament, de la importància de l'educació de la dona, Gil de Zárate, diu:

"No ha sido olvidada durante mi Direccion esta parte de la instruccion pública, tanto mas importante cuanto que la educacion de las mugeres influye extraordinariamente en la moralidad de las familias, siendo las madres en realidad los primeros maestros que tiene los niños, y las que dan la primera direccion á esta tiernas plantas dóciles entónces cual nunca á las escuelas, mayor que el de los niños desde 1846 á 1850, y la creacion en solo este último año de 288 escuelas elementales completas destinadas al sexo femenino, prueban la mejora que en este punto se va verificando. Sin embargo, debo confesar que estos adelantos son debidos al impulso general que han recibido todos los ramos de la instruccion pública, más bien que á instituciones especiales destinadas á mejorar la condicion moral é intelectual de la más bella mitad del género humano". (488)

Malgrat aquestes afirmacions, Gil de Zárate, insisteix en la insuficiència de les mesures adoptades, i en la necessitat de crear escoles Normals de mestreses diferenciades de les masculines. (489)

Fosa de manifest la insuficiència del Govern en els plantejaments al respecte, i reconeix certes iniciatives privades, com per exemple les de les monges de la caritat, que per altra banda ho feien, segons Gil de Zárate, per especulació a les zones urbanes i per

atreure a les mares riques. (490)

Malgrat no assumeix en cap moment la coeducació, Gil de Zárate, pretenia equiparar la formació de la dona a la dels homes elementalment, ja que encara faria dependre l'educació de la dona dels convents controlats per l'Administració i com institucions auxiliars de la instrucció pública. (491)

El segon tom **De la Instrucción Pública** el dedica a l'ensenyament secundari i a les Universitats. Ambdós són considerats ensenyaments no populars i l'ensenyament secundari especialment indicat per a les classes altes i mitjanes, ja que no es considera indispensable per a tots. (492)

Per comprendre la visió general que té Gil de Zárate sobre la Instrucció pública, especialment la primària, es convenient referir-nos als fonaments dels seus plantejaments: principi de secularització, de llibertat d'ensenyança, i de gratuïtat a la Instrucció primària, sempre des de l'òptica moderada.

Una de les bases fonamentals de la Reforma, per a Gil de Zárate, havia d'esser la secularització de l'ensenyança:

"Una de sus primeras y más urgentes necesidades era su completa secularización. Hemos visto que desde el establecimiento de las primeras

Universidades, la enseñanza pública había salido del seno de la Iglesia para instalarse en las escuelas seculares. Aun permaneció muchos años bajo la dependencia del Pontificado, sujeta al clero y á sus doctrinas; pero el elemento laical fué ganando cada día más terreno, y hoy ya tiene que dominar exclusivamente". (493)

La principal dificultat la veia en els homes que composaven la societat eclesiàstica:

"... los cuales, no por ocuparse en cosas tan santas, estan exentos de las debilidades humanas; y si han dado en todos tiempos altos ejemplos de las más sublimes virtudes, tambien se dejan con frecuencia arrastar por sus pasiones, cometiendo graves errores que el mismo cielo y fervor que los engendra no disculpan". (494)

Recordem que Gil de Zárate era el que afirmava en aquestes mateixes línies que l'ensenyança era una qüestió de poder, i tractava al clergat com a corporació, com a classe social:

"... Porque, digamoslo de una vez, la cuestion de enseñanza es cuestion de poder: el que enseña, domina; puesto que enseñar es formar hombres, y hombres amoldados á las miras de que adoctrina. Entregar la enseñanza al clero, es querer que se formen hombres para el clero y no para el Estado; es transtornar los fines de la Sociedad humana; es transtornar el poder de donde debe estar á quien por su mision misma tiene que ser ageno á todo poder, á todo dominio; es en suma, hacer soberano al que no debe serlo". (495)

Per explicar el paper de l'Església en la funció transcendental que li pertoca, segons Gil de Zárate, ens assenyala uns aspectes de la seva evolució:

"Para resolver esta cuestion, es preciso

considerar á la Iglesia en el terreno de la moral, en el terreno de la ciencia y en el terreno de la política.

En el terreno de la moral, la Iglesia contribuyó desde luego del modo más eficaz á la mejora de las costumbres. La doctrina pura que predicaba tenia por objeto calcular las pasiones y suprimir los excesos de toda clase á que es tan propensa la naturaleza humana. Procuraba inspirar á los magnates de la tierra sentimientos más suaves y más justos en sus relaciones con los débiles, y en estos infundia esperanzas de un orden superior á un feliz destino. Trabajó en destruir los vicios del estado social, perfeccionando el corazón del hombre y sus inclinaciones; procuró la supresion de multitud de prácticas bárbaras por sustituirlas con otras más racionales y legítimas; y en fin, se empezó por todos los medios posibles en reprimir dentro de la sociedad el recurso á la violencia, aplicándose á introducir en ella más orden, más mansedumbre". (496)

Era aquesta, inicialment, la missió social de l'Església, segons A. Gil de Zárate, però desgraciadament, aquesta sana voluntat institucional es va viciar i contagiar de les passions humanes. (497)

Aquest instrument de poder que era l'Educació, segons Gil de Zárate, no s'havia d'entregar a l'Església, ja que considerava que aquesta volia conservar el seu esperit religiós i això:

"... disculpa menos todavía los esfuerzos de la sociedad eclesiástica para dominar el pensamiento, esclavizarlo, y no permitir que la ciencia alcance la altura que por el mismo cristianismo le es ta reservada". (498)

La societat eclesiástica no pot aspirar sinó a

marxar paral·lelament a la societat civil, sense voler dominar-la, ni imposar-li les seves lleis.

Ens recorda que l'interès de la societat és general

i:

".. se extiende á todo cuanto puede influir en su prosperidad ó decadencia, y he aquí el vicio radical de la educacion del clero. El clero no puede menos de dar preferencia á ciertas ideas, á ciertos intereses; tal es su deber, y la educacion que suministre ha de tener forzosamente un carácter de limitacion opuesto á la generalidad que requiere la enseñanza, tal cual conviene á los verdaderos intereses del Estado". (499)

En definitiva l'Estat serà el que regularà i organitzarà l'ensenyament en nom de la societat civil, ja que l'Estat és el que coneix les necessitats instructives de la societat en el seu conjunt.

La Llibertat d'Ensenyança és un dels temes que preocupaven a Gil de Zárate i l'intenta definir en relació als particulars i la progressiva secularització.

Dins aquesta evolució hi situa el deteriorament del poder i la influència de l'Església:

"Conforme iba disminuyendo el poder de la inquisicion, adoptaba el gobierno principios mas restrictivos respecto á la libertad de enseñanza: así es que en 1824 quedó anulada del todo; y el reglamento sobre colegios de humanidades que publicó el año siguiente, tuvo por objeto ponerles tales condiciones, que llegaron á ser imposibles. Las materias preparatorias para las facultades mayores se enseñaron en la universidades,

conventos, seminarios conciliares, y algunos pocos colegios que en parte dirigia el gobierno, como el de la Asuncion en Córdoba, el de Cabra, el de Monforte de Lemos, el seminario de Vergara y el Instituto Asturiano". (500)

Això volia significar una crítica al paper absolutista de la Monarquia ferrandina perquè a continuació es preocupa per fer notar que els liberals i els anti-absolutistes:

"Llegado el año 1834, era natural que en esto se adoptasen principios más liberales, y el gobierno empezó á conceder permisos para establecer colegios privados á cuantos los solicitaban". (501)

Ens assenyala que en el Pla del Duc de Rivas, no es va plantejar la llibertat absoluta de l'ensenyament, si bé dins el segons ensenyament quedava molt àmplia.

Considerava que era necessari armonitzar la instrucció pública i la privada. Com si una necessitat de l'altra ja que cada una pel seu vent seria perjudicial per a la societat.

A partir d'aquest principi, el pla de 1836, deixava llibertat a l'ensenyança privada. Però amb unes restriccions, que no anaven dirigides al mètode, ni a l'essència de l'ensenyança, sinó que:

"Tenia por único objeto establecer aquellas precauciones que el gobierno, como encargado de los intereses de la sociedad, no puede menos de tomar para afianzarlos". (502)

Aquestes intencions foren superades, sempre segons Gil de Zárate, per la Reial Ordre de 12 d'agost de 1838, que va permetre obrir a tot particular col·legis d'Humanitats, fins i tot:

"... ó cualquier otro establecimiento de enseñanza, sin necesidad de previa licencia, y sin más que dar parte á la autoridad local, é inscribirse en la universidad más inmediata, si bien sujetandose á la Inspeccion del Gobierno. Era imposible llevar más allá de la libertad de enseñanza, la cual llegó á tal punto, que no se exigia á los directores ni á los catedráticos condicion alguna de aptitud ó moralidad". (503)

Amb aquestes paraules ens vol expressar una crítica als abusos d'una llibertat d'ensenyança absoluta, col·legis que obrien sense cap tipus de garantia, més que de signe extern, el que va provocar queixes al Govern central. I amb el Pla de 1845 es reconeixia en el seu Preambul:

"... era preciso fijar tambien la atencion en los privados, y adoptar respecto de ellos las disposiciones oportunas ... Hânse por lo tanto multiplicado extraordinariamente; mas pocos son los que reúnen las condiciones exigidas para la buena educacion de los niños, y es preciso que el Gobierno acuda á remediar un mal que cada dia va siendo de mas gravedad. La enseñanza de la juventud no es una mercancia que puede dejarse entregada á la codicia de los especuladores, ni debe equiparase á las demas industrias en que domina solo el interés privado". (504)

En aquest sentit el Govern, segons Gil de Zárate, ha de jugar un paper proteccionista, ja que l'educació

té un interès social, però només ha d'intervenir quan sigui greument compromés aquest interès. Es queixa de que no hi hagués cap mesura que regulàs la llibertat d'ensenyança. (505)

De totes maneres, considera que aquesta llibertat ha d'esser restrictiva, sempre segons condicions exigides pel bé públic i protegida dels excessos dels interessos privats. (506)

A partir del Pla de 1845, als col·legis privats, se'ls va exigir unes condicions prudentes que anaven dirigides a possibilitar la seva creació, i malgrat considera que s'han reduït els establiments inconvenients, fins hi tot millorat, no s'havia arribat al punt òptim. (507)

Es congratula de la restricció que la llibertat d'ensenyança havia sofert amb el pla de 1845, en detriment del tipus d'aquesta llibertat que s'havia dictat en els plans de 1836 i de 1838. Així i tot Gil de Zárata s'alegrava de que la llibertat subsistís a l'ensenyament primari i de que no hagués produït els mals efectes que havia produït a l'ensenyament secundari. (508)

Per justificar el seu Plantejament, Gil de Zárata,

explica en quins drets es fonamentaven els defensors de la llibertat absoluta, concretament pensa:

"En los derechos de la familia, y en el temor de que el gobierno llegue á escolarizar el pensamiento ó dar á la educacion de la juventud una direccion torcida". (509)

La seva preocupació era demostrar, per exemple, fins a quin punt eren legítims els drets de la família i de l'Estat, per això indicava:

"El niño, mientras permanece niño, y solo esta relacionado con la familia; pero ese niño crecerá, se hará hombre, y llegará á formar parte de integrante de la sociedad, influyendo en ella de un modo mas ó menos directo". (510)

Pretén legitimar la intervenció del Govern a l'ensenyament, que l'ha de vigilar, dirigir i encaminar pel camí correcte, perquè està especialment interessat en el bon funcionament de l'Educació, degut a que d'ella treurà el seu fruit. (511)

Es necessita un Estat fort, no anarquitzant, per controlar el sistema educatiu. Justifica l'estatalització del sistema escolar en considerar que:

"El gobierno jamas considera la enseñanza como objeto de especulacion y lujo: busca los maestros más abtos y los paga mejor que nadie; es generoso hasta donde alcanzan sus recursos para dotar los establecimientos con cuanto necesitan; no transige con la debilidad de los padres ni con la desaplicacion de los alumnos; y da cada vez mas fuerza á la disciplina escolástica sin la cual no existen buenos estudios ni aprovechamiento: Con la libertad de enseñanza estas escuelas desaparecen:

los jóvenes se van en busca de otros establecimientos donde la instrucción es más barata, ménos penosa y más pronta, entregándose á especuladores que son los padrinos de todos los métodos empíricos y falsos, de todas las malas semillas que pervierten el entendimiento y ponen la sociedad en peligro; á lo que se agrega la flojedad en los estudios, y la indisciplina, gérmen de insubordinación y de anarquía". (512)

Per això, convé a l'Estat, de totes totes, la seva influència i participació a l'ensenyament, però no de manera dictatorial per poder dirigir els estudis amb uniformitat. De totes menberes reconeix, segons el Pla de 1845, la cooperació dels particulars per aquella part de l'ensenyança general en que la seva intervenció pugui esser útil, però també amb les suficients garanties de salvaguardar els interessos generals de l'Estat i de les famílies. (513)

Aquesta era la conclusió a que arribava A. Gil de Zárate referent a la llibertat d'ensenyança, perfectament coherent amb el moderantisme que professava. Gil de Zárate realment fou el buròcrata que va concretar la seva reforma del moderantisme a la dècada moderada, fins al 1851, any que es va signar el Concordat de l'Estat espanyol amb la Santa Seu i Gil de Zárate fou cessat com a Director General d'Estudis. Així i tot va participar a l'elaboració de la llei Moyano a 1857.

A. Gil de Zárate havia duit, des d'un primer moment, la seva gestió al terreny polític, per entendre, com hem dit abans, que la qüestió de l'ensenyança era qüestió de poder. Però, també és veritat, que la secularització per a Gil de Zárate, era més bé un mitjà que un fi. Vegeu sinó el que diu Antonio Viñao Frago al respecte:

"... pero la secularización causa y consecuencia a la vez del doble objetivo de generalidad (extensión de la educación a todos los individuos) y especificidad de la enseñanza (diversidad según la clase o el grupo social)".
(514)

Per això un dels objectius que cal assenyalar és el de la gratuïtat de l'ensenyança. El mateix Gil de Zárate tenia els seus dubtes i es demanava si l'ensenyament havia d'esser gratuït. De resultes d'aquests interrogants, arriba a la conclusió de que la gratuïtat també havia d'esser condicionada als nivells educatius.

En primer lloc va criticar la concepció sobre el tema dels primers liberals. És així que, referint-se al preàmbul de la Comissió que va redactar el projecte de 1813, que deia simplement: "Otra calidad que nos ha parecido convenir á la enseñanza pública, es que sea gratuita". (515) Consideraven que s'havia d'extendre a la Instrucció primària, cosa que no s'havia fet fins el

moment per no haver-li donat la importància que es mereixia. (516)

Gil de Zárate creia que era la Instrucció primària la que s'havia de generalitzar, i per tant havia d'esser el nivell d'ensenyament que havia d'esser gratuït.

Per a Gil de Zárate, la gratuïtat de l'ensenyança era convenient, però amb una intencionalitat clara d'utilitarisme polític i econòmic. Aquesta interpretació es fonamenta a partir del Pla del Duc de Rivas, que posava limitacions a la gratuïtat i al que Gil de Zárate contestava:

"Poco puedo añadir á las razones anteriores para demostrar la conveniencia de no adoptar el principio absoluto de la enseñanza gratuita, pero tampoco alejarse de él á tal punto, que se dificulte demasiado la instrucción del pueblo. En esta parte se ha tenido que luchar á la vez los que querían que la enseñanza fuera productiva, y una de las rentas del Estado, y los que recordando antiguas prácticas á cuya sombra hicieron ellos estudios, se empeñaban en que todavía se dispense gratuitamente á todos. No hay que dejarse llevar ni por el espíritu mezquino de los unos, ni por la generosidad de otros; ambos sistemas son funestos para la Instrucción pública, la cual no debe ser objeto de lucro, como tampoco de despilfarro. La parte económica tiene en este ramo un objeto especial y distinto del que guía á todos los demás: es un instrumento para conseguir ciertos fines de interés social y político". (517)

Es contrari a entendre a la Instrucció pública com a una simple especulació, el que ha de fer l'estat és facilitar cobrir la demanda d'ensenyança de les ciències

i el seu progrés. (518)

La gratuïtat ha d'esser al servei dels interessos de la societat i de l'Estat. Només pot arribar fins on la defensa d'aquests interessos ho permetessin, és a dir que el límit era la conveniència pública. (519)

L'educació ha d'estar al servei de la societat, però al mateix temps, l'educació ha de servir com eina de promoció social.

Un altre principi que defensa Gil de Zárate, és el de la centralització, la intervenció centralitzada dels tribunals, l'aprovació del llibres de text, etc, amb un plantejament uniformitzador a nivells exagerats i segons les directrius del pla de 1845.

Antonio Viñao Frago troba una explicació a aquesta postura, centralista i controladora des del poder central, i reconeixen els abusos d'aquest plantejament. Especifica que:

"Aun teniendo todo ello en cuenta, una actitud comprensiva o explicativa del por qué de esta opción y no de otra diferente, nos haría destacar la existencia en estos hombres (en especial en aquellos que ocuparon altos cargos políticos y administrativos) de una actitud- vitalmente enraizada- de desconfianza y recelo a dejar que las instituciones existentes funcionaran por sí solas, sin interferencia alguna, actitud combinada con la creencia de que estaban dando remedio a la inmovilidad, privilegios y abusos del sistema educativo tradicional. Por otra parte, una centralización económica o, al menos, un previo

conocimiento de los medios con que el país contaba, para lograr una más eficaz, igual y racional distribución y utilización de los mismos, si parecía del todo necesaria". (520)

Era comprensible com intent de provisionalitat, donada l'envergadura de l'operació i les disponibilitats econòmiques que es tenien. Es pensava que la centralització era útil per aconseguir un sistema homogeneïtzat i poder arribar al màxim d'indrets possibles, evitant-se els localismes.

Així mateix, Gil de Zárate des del punt de vista econòmic reconeixia, que:

"Pero el mal de la centralizacion para Instruccion pública estuvo en ser prematura, inoportuna, y hecha precisamente cuando solo podia producir daños al ramo, quitándole llagas abiertas en ella por abandono de dos siglos, y negándole despues hasta lo imprescindible para sus mas urgentes necesidades. La centralizacion en Hacienda no produce todos los bienes de que es susceptible, sino cuando se hace una distribucion justa y bien entendida de todos los fondos centralizados; pero cuando favorece ciertos ramos con perjuicio de otros, deja de ser conveniente, y degenera en monopolio inicuo, con detrimento á veces de los más preciosos intereses del Estado". (521)

Aquests interessos de l'Estat, ho són perquè aquest representa a la societat i per tant ha d'esser ell qui ensenyi.

També matitza la centralització en els llibres de text i la seva uniformitat:

"La uniformidad absoluta de textos es la paralización, la muerte; lo que debe buscarse en la variedad en las partes; la uniformidad en el todo, la variedad en las partes; así como en la naturaleza, el cuerpo del hombre tiene una misma forma para todos los individuos de la especie humana y, sin embargo, no hay dos que se asemejen entre sí, variando las razas y diferenciándose todos en sus pormenores y accidentes". (522)

Són els bons programes que han d'aconseguir una bona Instrucció pública, no la uniformització dels texts, malgrat la intervenció de l'Administració en la seva aprovació.

Per acabar amb l'aportació de Gil de Zárate de la seva obra De la Instrucción pública en España, cal indicar la seva preocupació per aconseguir per a l'ensenyament un mètode idoni, i culpa de gran part del fracàs i abandò de la instrucció primària a la manca d'aquest mètode:

"Tan esencial es el método, que en él estriba todo: con él se facilita la adquisición de los conocimientos; pero ésta es acaso su menor ventaja. Nunca he creído que la bondad del magisterio consiste en la brevedad, sino en el orden; y he sido poco afecto á todos esos charlatanes que ofrecen enseñar en pocos meses lo que necesita años para saberse. Cada cosa tiene su tiempo; y anticipar la instrucción, es lo mismo que apresurar el cultivo de las plantas; producir frutos sin sabor y de ningún alimento. Tampoco, sin embargo, soy de aquellos que quieren permanezca un niño años y años sobre una misma materia hasta saberla como ellos desean que la aprendan: éstos retrasan la enseñanza más de lo que conviene, y la hacen escasa en resultados,

cuando no entorpecen á la infeliz criatura víctima de su inoportuna tenacidad". (523)

Es preocupa, esencialment, per fer notar l'evolució psicològica de l'infant, així com de que la Instrucció l'il.lustri i l'educació el moralitzi. (524)

En definitiva, Antonio Gil de Zárate fou un funcionari de l'Administració central, que va incidir amb eficàcia en els afers de la Instrucció pública, especialment a partir de 1844, quan El Ministre de Governació el va anomenar Cap de Secció d'Instrucció pública, fins a 1851, després de que els afers d'Instrucció pública passassin al Ministeri de Gràcia i Justicia, i Gil de Zárate fos encarregat de la subsecretaria de governació.

3.2.2. El socialisme utòpic i els seus plantejaments educatius.

Els inicis del moviment obrer, com ja hem apuntat abans, varen significar la introducció del pensament dels socialistes utòpics i, en conseqüència, va implicar la introducció de les seves idees educatives.

En aquesta segona etapa, un dels autors i activistes més significatius és Narcís Monturiol, que havia iniciat la seva activitat periodística amb El Republicano per allà a 1842, però pròpiament manifesta la seva maduresa periodística i ideològica en publicar Madre de familia a 1846. Al respecte Josep Me Ainaud, ens indica que:

"Recien casado, en 1846, se dedica al periodismo formativo. Funda y dirige La Madre de Familia, revista barcelonesa, en algunos artículos de la cual se muestra partidaria del feminismo. Al año siguiente funda la Fraternidad, primer periodico comunista de España, ... Al volver del exilio.- ...- funda en Barcelona la revista El Padre de Familia, uno de sus intentos más ambiciosos, subtulado "seminario de educacion y de moral". Esta publicación de ocho páginas semanales, tuvo una vida muy breve, puesto que, iniciada el 7 de octubre de 1849, cesó el 10 de mayo de 1850 a consecuencia de una sanción de 50.000 reales ..."
(524 bis)

Aquesta publicació resulta fonamental per comprendre el pensament educatiu del cabetians que es va introduir a Catalunya, amb la coincidència de que

Monturiol havia conegut personalment a E. Cabet al seu exili a França. Aquestes teories es preocupaven, essencialment per la formació de les persones de manera progressiva.

De totes maneres, cal aprofundir en la línia d'aclariment de quins foren els plantejaments i les circumstàncies que envoltaren tal introducció d'aquestes i d'altres idees utòpiques.

Com a altres publicacions posteriors, a La Madre de Familia hi havia una idea que es repeteix constantment, aquesta és la defensa de la família. Per això i des d'un principi es planteja:

"Hé aquí nuestras ideas relativamente á la sociedad doméstica. Para nosotros la familia es lo más sagrado, y, lo mismo que para los demás, es arca santa que llevamos á cuestas procurando salvarla de todos los escollos y calamidades. En ella hallamos la mayor parte de nuestras verdades goces y de desdichas...y en ellas formamos nuestras primeras ilusiones; a ella, ahora mayor parte de nuestra vida, al objeto de mejorar su estado, de engrandecerla y hacerla respetar por todos y en todas circunstancias. En familia vivimos y ella es lo sagrado, repetimos, para nosotros". (525)

Pareix que la família és la institució fonamental a l'organització social que es defensava, a on s'havien de dur a terme les principals vivències de les persones. Es considerava que la dona dins aquesta organització s'havia d'emancipar, però que havia de jugar un paper

important a la família per les seves condicions psicològiques i personals. Un dels objectius centrals de la publicació era dignificar a la dona i oferir-li una formació respecte a la seva funció de mare.

Crec que el que pretenia era oferir idees sobre la possibilitat de dignificar a les persones, amb una actitud moralitzadora, com era norma en les propostes que es solien fer en aquest sentit, i sense massa components ideològics.

Posteriorment vendrà la publicació d'una altra revista, La Fraternidad, a partir del 7 de novembre 1847, dirigida pel mateix Narcís Monturiol. (526) Publicació que comença ja a fer plantejaments socialistes i comunistes, conservant, fins i tot desenvolupant, la crítica social iniciada a La Madre de Familia. Contraposava la solidaritat i fraternitat a l'individualisme.

El Padre de Familia fou un setmanari dirigit i imprès pel mateix Narcís Monturiol. S'inicia el 7 d'octubre de 1849, on curiosament es publiquen unes paraules idèntiques que hem citat quan parlàvem de La Madre de familia:

"Hé aquí nuestras ideas relativamente á la familia- para nosotros la familia es lo mas sagrado, y, lo mismo para los demás, es el arca

santa que llevamos á cuestas procurando salvarla de todos los escollos y calamidades. En ella hallamos la mayor parte de nuestros primeros pensamientos, y en ella formamos nuestras primeras ilusiones ..." (527)

D'aquestes paraules, aparentment, no es dedueix que les propostes de Narcís Monturiol donassin llum al canvi de la societat en un sentit estructural, però ens demostra un interès per les qüestions socials, formació humana i moral. En aquest sentit a El Padre de Familia se'ns diu:

"Instruid, moralizad! porque los procesos civiles y criminales se cuentan por millares; los hospicios se llenan de espósitos; las calles de nuestras ciudades abundan en mugeres perdidas; las deudas aumentan extraordinariamente; el amor al dinero es una idolatria; el dulce placer de no hacer nada, la sensualidad, el lujo embriagan las mas nobles ambiciones, y la explotacion del hombre, por otra parte, casi es solo caracter actividad presentan nuestras sociedades.

Instruid y moralizad! Porque la familia, el único refugio, el sagrario de los seres generosos, está invadido por la corrupcion de las costumbres. El casamiento es una especulacion, una venta; el matrimonio un yugo detestable, que constituye por la indiferencia, el adulterio ó el divorcio; entre hermanos ni siquiera existe la amistad! ;Dichoso el corto número de familias que estan bajo mejores condiciones!

Instruid, moralizad! porque en medio de todos estos males se levanta el espectro de la miseria, con su sequito de enfermedades, de seres raquíticos, de suicidios, de robos, estafas y asesinatos!

La moralidad es la vida; la ilustracion regenera. Y estos hombres insensatos se atreven á asegurar que la inmoralidad y las preocupaciones son una herencia vinculada á la humanidad". (528)

Amb aquestes publicacions vol explicar quines són

les relacions entre espòs i esposa, entre els germans, etc... I vol explicar també els deures entre governants i governats. La naturalesa física, moral i intel·lectual de l'home, les relacions amb Déu, etc...(529) Com es pot veure en aquestes paraules, el tipus de socialisme utòpic que es defensava era cristià i es projectava el seu pensament icarià a la crítica social.

Narcís Monturiol també teoritzava sobre la criança i moral dels infants. Quan, per exemple, analitza o planteja la possibilitat d'un principi de moral absolut, hi implica aspectes socials i expressa les obligacions de l'home: treball, estudi, estimar, etc, que són la condició necessària i imprescindible per avançar en el progrés. L'amor és formulat com el concepte absolut de la moral.

En El Padre de Familia hi ha una definició que es presentada amb molta d'insistència, la de Inter·ligència, que: coneix, classifica, compara, dedueix i penetra. (530)

Els plantejaments de Narcís Monturiol respecte a aquestes consideracions sobre ètica i moral dels infants poden quedar reflectides a les següents paraules:

"Nada de tanta importancia como la crianza ó educacion física y moral de los niños, y sin embargo nada de tan discutido y abandonado. Lo que debería ser objeto de grandes cuidados y serias

atenciones, es mirado como cuestion insignificante y poca monta; á lo que deberia presidir mayor tino, la mayor circunspeccion, preside el descanso, la rutina

Convencidos de todo esto, hemos creido oportuno hacer ver á la familia la importancia inmensa de la crianza física y moral de los niños, la influencia de los habitos así físicos como morales que contraen en esos primeros tiempos de su vida sobre su salud misma, y una vez que la hayamos persuadido de esto, le daremos las reglas, y la conduciremos como por mano, en todos los cuidados comprende la educacion física y moral de sus hijos ...

Nada decide tanto de la salud y de la robustez del cuerpo del hombre, como los cuidados físicos que se les ha prodigado en sus primeros años, estos deciden indudablemente de su robustez ulterior". (531)

Per a Narcís Monturiol no és manco important, en els primers anys de vida, l'educació moral, la qual s'ha d'oferir amb una gama bastant ampla de perspectives i en la diversitat:

"En esta primera educacion se forman los hábitos, se desarrollan las inclinaciones que deben formar despues nuestro caracter ...

Para resumir, en fin, y hacer sentir toda la importancia de una educacion física y moral desde los primeros años de la vida del hombre, digamos que la diversidad existe entre la salud, el caracter y la capacidad de los hombres, proviene, en gran parte, de la diversa educacion que ha recibido ...". (532)

No és gens estrany que el 18 de novembre de 1849 insistís en que l'objecte de l'educació era moralitzar i instruir, i és quan es planteja si existeix un principi de moral absolut. No acaba de creure precisament en

aquest tipus de dogmatisme i diu:

"Parece á primera vista, que, desde luego estaremos acordes con todo el mundo sobre lo que es moral y la instruccion; sin embargo nosotros distamos muchísimo de creerlo así, porque tanto en moral como en instruccion tantos son los hombres cuanto son los pareceres.

Preguntad á un ateo, á un deista, á un musulman, ... y cada uno contestará á su manera: segun la educacion que ha recibido, los hombres, tienen la idea, y nosotros por consiguiente tenemos como todos los demás nuestro concepto formado sobre la moral y la instruccion". (533)

Quan analitza o, més bé planteja la possibilitat d'arribar a consensuar sobre un principi de moral absolut, en el que, per altra banda, hi implica aspectes socials:

"Qué condiciones sociales exige el progreso? La libertad ó libre exámen y asociacion.

Un estado tiranizado no progresa porque no gozan del derecho de examinar libremente todas las cuestiones, no puede adelantar sino con suma dificultad ...

De modo que siendo progreso el resultado total de las funciones de un ser inteligente ó una reunion de hombres constituidos en sociedad, es necesario el mutuo y armónico concurso de todas las individualidades que constituyen este ser ó esta comparacion: es necesario, pues que haya asociacion, que esa no encuentre obstáculos, al contrario, es preciso que hallen alicientes, para que sea más facil de realizarse, ...

Comunidad de objeto, y comunidad de medios, sin cuyas condiciones no puede existir asociacion, sino anarquia.

... sino que es preciso tambien que los asociados se quieran y sepan como deben desempeñar sus funciones respectivas entre sí, es decir, que además de la parte material de la empresa, es necesaria una parte incorpórea ó moral, el amor entre asociados, y la inteligencia". (534)

Com ja hem dit, Narcís Monturiol es preocupa per presentar les seves idees sobre les obligacions de l'home, tal és el treball, l'estudi, l'amor. Precisament aquest és el principi que Narcís Monturiol considera com el precepte absolut de la moral de l'home. És així que considera que:

"Ama al projimo, para evitarle el mal y perfeccionarlo, ámate, para evitar el mal y perfeccionarte. Esta es la ley, este es el principio absoluto de la moral. Para cumplir el deber de perfeccion debo atender dos cosas.

1ª la inteligencia. 2ª la moral.

La perfeccion intelectual exige que yo cumpla el deber de aprender para enseñar; saber el mayor número de verdades para comunicarlas á los demás.

La perfeccion moral exige que yo practique el bien en todos los sentidos, indiferentemente á favor mio y de los demás ...

Para la perfeccion, es imprescindible la instruccion y la moralidad: por consiguiente yo debo educarme y educar á los demás.

Para la conservacion y perfeccion, es preciso el trabajo, luego yo debo trabajar física é intelectualmente; esto es yo debo trabajar con el cuerpo y con la inteligencia.

Estos son los deberes que hacen ... del principio absoluto de moral ...: Ama". (535)

Fraternitat i solidaritat, són els dos conceptes que aquí es defensen, amb una exaltació de les qualitats de les persones com a font d'estimació.

Una de les definicions que queden contemplades a El Padre de Familia amb més insistència, és el de la Inter-ligència, que, com ja hem indicat, coneix, classifica, compara, dedueix i penetra, és així que:

"La inteligencia conoce por medio de las impresiones exteriores que se comunican á la inteligencia por medio de los sentidos; así recibimos las nociones del cuerpo, forma, colorido, peso, armonía, olor, gusto, etc. Las impresiones de la misma inteligencia ... es la facultad de recibir ideas, afirmaciones, verdades.- Todos los hombres, són observadores. La educación, por esta parte, debiera consistir en dar á los individuos el mayor número posible de verdades primarias ó secundarias ó elementales sobre las cuales el entendimiento opera, sacando nuevas verdades de las adquiridas. ...

De manera, pues, que la inteligencia conoce, clasifica, compara, deduce y penetra.

... Instruid á todos los hombres, los progresos son incalculables, y el bienestar indefinido". (536)

En síntesi visqueu per a treballar, esperar i gaudir; per amar i creure; per investigar, progressar i propagar.

El socialisme utòpic que defensava Narcís Monturiol a les pàgines d'El Padre de Familia pretenia explicar les vies que la societat seguiria cap el comunisme, que queden expressades amb les següents paraules:

1.- Defineix l'individualisme com a la primera època dels instints, base de la seva organització social.

2.- El socialisme la forma d'organització social, base de l'organització social de la darrera època dels instints.

4.- La probabilitat de realitzar una part de

l'ordre etern en aquesta vida està fonamentada a l'increment de que són susceptibles els sentiments i el nombre de tresors de la intel·ligència. (537)

Els temes de moralitat queden reflectits a la majoria d'articles a El Padre de Familia, per exemple, quan es tracta de la Caritat, aquesta queda definida segons els següents principis:

.- Tots els homes neixen organitzats de la mateixa manera, encara que amb graus diferents de capacitat física i moral.

.- No hi ha un sol individu en la creació que es basti a si mateix.

.- L'individu aïllat no pot complir el seu destí.

.- L'home ha estat creat per viure en societat.

.- Tots els homes són iguals i solidaris.

(538)

és indubtable que un dels temes que s'intenten tractar a El Padre de Familia en profunditat és el de l'educació familiar, on la mare de família juga un paper molt important. Monturiol era un defensor de considerar ala mare de família treballadora com a determinat a la seva estructuració de l'educació, però no sempre va

mantenir postures feministes, com en principi pot semblar. Un exemple d'aquesta qüestió són les preguntes i respostes que oferia el 21 d'octubre de 1849:

"Cuando su padre corrige a sus hijos la madre que debe hacer? Aprobarlo, al fin de que la autoridad del marido sea siempre respetada, las faltas del hijo castigadas". (539)

O aquesta mateixa:

"... si una muger rica se casa con un hombre pobre ¿quien debe mandar en casa? La muger es debil el hombre es fuerte. Si el marido debe proteger, defender y dirigir á la muger, esta debe respetarle y obedecerle". (540)

Les "Reflexiones sobre la familia" de Juan Antonio Pagés, col.laborador d'El Padre de Familia, també són un exemple de com es pensava sobre aquesta qüestió, per altra banda, un tema bastant fonamental entre els socialistes utòpics. En aquest article se'ns indica:

"Habiamos pensado dividir las reflexiones sobre la familia en tres partes: la primera debia comprender los efectos; esta solamente hemos podido concluir. La segunda los fines morales que hubiera enlazado estas dos partes la última consideracion que de ella habriamos sacado, como ley de naturaleza moral para la humanidad y el destino del individuo.

La tercera parte hubiera tenido por objeto la historia". (541)

Per aquesta autor, la família té un objecte fonamental que és formar l'home moral, al mateix temps preparar-ho per a la Humanitat, i a continuació se'ns diu:

".. se hubiera dado con un principio; á saber que la constitucion social de los pueblos ha influido siempre sobre la familia para que esta luego influiria sobre la constitucion social. Se hubiera patentizado, con respecto á la familia, el principio de perfeccion progresiva de la Humanidad, y reflexionando sobre lo que falta que conseguir todavia hubieramos tratado en su justo lugar, en el lugar que merecen, las doctrinas filosóficas en lo que tienen de humanitario con relacion á la familia ..." (542)

Aquestes paraules foren publicades en el darrer nombre d'El Padre de Familia el 20 d'abril de 1850, que era el de la despedida. I en el que Narcís Monturiol, entre altres coses deia:

"Tambien nos habriamos detenido en que la dignidad ó personalidad depende de la educacion que recibe el individuo: asi hubieramos aplicado como y de que manera en un régimen de individualismo todo individuo tiende á la dominacion de los demás; y hubieramos probado que del orgullo ó espíritu de dominacion, nace el deseo de independenciam, y que ni uno ni otro son facultades simples, que su composicion se debe al medio social en que están los hombres. ...y último hubieramos investigado las causas que desarrollarán, el estado del comunismo otro sentimiento también complejo, ahora casi desconocido que se da á la palabra solidaridad". (543)

D'aquesta manera acabava la vida El Padre de Familia ja que el 30 d'abril de 1850 els tribunals així ho havien decidit tal com quedava expressat a l'esmentat apèndix amb la descripció de la sentència condenatòria, amb la qual, naturalment, no hi estava d'acord Narcís Monturiol. D'ella deia:

"Si ser reformista es ser sedicioso, revolucionario, admito la calificación. En efecto todos lo saben, yo soy revolucionario, pero revolucionario pacífico, revolucionario de ideas, revolucionario de conciencias". (544)

A continuació es defineix en favor d'un tipus de vida individual i universal i en favor del progrés, mentres es tracti d'un progrés social i moral.

La vida de Narcís Monturiol no s'acabava amb El Padre de Familia, ja que a 1852, per exemple, fundava la societat de resistència obrera "El Cuarto", que si bé no passava d'esser una simple cooperativa de consum, demostrava la seva voluntat en defensa de la classe obrera. Narcís Monturiol era un dels cabetians catalans que estava disposat a traslladar-se a Nord Amèrica, però el 1853 va desistir definitivament de la idea.

Aquest personatge el podem definir com un romàntic que va prolongar el seu estil de vida fins a 1885, malgrat els seus plantejaments educatius havien quedat estancats a l'època que hem assenyalat a les línies anteriors. Així i tot la seva activitat creadora és fonamentalment coneguda, pels seus experiments amb submarí Ictineo I i l'Ictineo, (545) a 1866 va esser empresonat per les seves idees polítiques, a 1873 fou elegit diputat a Corts de la I República i nomenat

Director de la Fàbrica "Nacional del Sello". (546)

Tant Narcís Monturiol com altres activistes contemporanis seus, com el mateix Abdó Terrades, eren conscients de les dificultats d'avançar en les idees socialistes dels utòpics sense una formació ideològica, o com diu Manuel Reventós omplir el moviment revolucionari de contingut. (547)

L'aportació de Narcís Monturiol significaria la introducció d'un concepte, d'una nova ideologia: el comunisme.

Per comparar la diferència que hi havia en els plantejaments revolucionaris entre Terrades i Narcís Monturiol cal indicar, amb paraules de Manuel Reventós, que:

"La propaganda de Monturiol té exclusivament aquest to ideològic, filotròpic; no és política. Moralitzar, instruir, propagar les idees: és llunyana de l'acció revolucionària. La prova directa la dóna el mateix Puig Fujades transcrivint una curiosa correspondència amb l'Abdón Terrades a propòsit de l'assaig comunista que els icarians projectaven fer a Nord-Amèrica. En Terrades respon en polític republicà i d'acció. Ell creia en la revolució, en la violència. Unicament per la violència cabia impel·lir el cos social pels viaranys del progrés. "¿Cómo quieres que yo predique la mansedumbre y resignación que han predicado los déspotas?", escriu Terrades, i afageix: "yo siempre haré que vea claro (el poble) su derecho de insurrección y la necesidad que tiene de apelar a ello o aprovecharse de todos los descuidos de sus apresores o de las circunstancias que le depara la suerte ...". (548)

De totes maneres, Terrades estava prou interessat pels aspectes teòrics que oferien els cabetians catalans per oferir la seva col.laboració en la divulgació de les idees comunistes.

En aquell temps havia sorgit un mallorquí, Jeroni Bibiloni, que fou l'introduïdor del socialisme utòpic, fou un personatge que tenia una influència religiosa més accentuada que la de Narcís Monturiol (era prevere), a més de que la seva trajectòria no era tan romàntica com la dels intel.lectuals i activistes catalans pel socialisme utòpic.

Per aprofundir en els diversos aspectes de la vida de Jeroni Bibiloni es fa necessari consultar l'article de Gregori Mir i Mayol: "El Socialisme utòpic de Jeroni Bibiloni", (549) i la comunicació presentada a les setenes jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans per Josep Llinares i Martinell: "El valor pedagògic de l'obra de Jeroni Bibiloni: Socialisme utòpic i pedagogia a la Mallorca progressista del segle XIX". (550)

Però de Jeroni Bibiloni ens interessa resaltar l'obra Cristianos y socialistas, (551) que es va publicar a 1848, on es troba la seva visió de la reforma social. Considerava que aquesta no era possible sinó hi

havia un exercici de l'amor i de caritat fraternal, sempre segons les doctrines dels evangelis.

Les seves idees són una expressió d'anti-individualisme i a favor de la solidaritat com a foment de la unió i la concòrdia entre els homes. Això pel que fa als aspectes més generals, pel que fa a l'Educació Jeroni Bibiloni es va preocupar per la instrucció de la classe obrera, i al respecte afirmava:

"La sociedad tal como está constituida en el día, no ecsistirá siempre. Y a medida que la instruccion se propaga entre las clases inferiores, éstas descubren la llaga secreta que corroe el órden social de calamidades y de todas las agitaciones populares". (552)

Estava a favor d'un desenvolupament de la intel.ligència per consolidar el progrés tècnic i social a servei de la llibertat i la igualtat dels homes. És vol evitar l'egoisme, però naturalment aquests plantejaments estaven imbuits d'un excés de cristianisme, de totes maneres eren representatius d'autors del socialisme utòpic.

Segons Jordi Maluquer, Jeroni Bibiloni, catedràtic d'Humanitats castellanes a l'Institut Balear, en el seu fulletó Cristianos i socialistas, manifesta la seva adhesió a l'icarianisme i no es limita a explicar les visions del seu "apostol venerat", sinó que presenta un

projecte consistent en imbricar l'ortodòxia cristiana tradicional i la lluita pel comunisme en un sol cos doctrinal. Però partia més bé de premises fourieristes que cabetianes. Adaptava els conceptes fourieristes per a reclamar la formació d'una "falange apostòlica" i la consecució de metes societàries. (553) L'obra de Jeroni Bibiloni també fou censurada pel seu missatge igualitari i revolucionari i fou un decidit crític de l'individualisme burgès.

Malgrat tot això, tant Narcís Monturiol com Jeroni Bibiloni seguiren la lluita molts d'anys més, però no varen veure complerts els seus somnis. Ni el seu model educatiu ni el seu model de societat comunista era possible en una societat on s'imposaven els valors de l'utilitarisme econòmic barretjats amb una mena de catolicisme individualista, que no afavoria en res la solidaritat i la fraternitat cristianes que predicaven aquests dos autors.

Però avancem en l'explicació de l'evolució dels plantejaments educatius dels utopistes i altres autors de cercles obreristes.

La realitat era que la condició obrera, el treball dels infants, seguia fent que el nivell instructiu dels obrers i dels seus fills fos molt minvat i de gran

analfabetisme.

Un testimoni de l'època com fou Ramon Simó i Badia ens fa veure que la situació era bastant descoratjadora:

"Esta clase generalmente no recibe instruccion de ningun género durante su infancia; apenas los operarios llegan á la adolescencia, cuando para atender á su manutencion, primera necesidad física del hombre, se sepultan en los talleres". (554)

El que els infants obrers es vessin obligats a treballar des de molt joves, feia que la seva instrucció i formació cultural fos total o parcialment marginada. Un altre testimoni de l'època, com per exemple Joaquim Salarich, deia:

"Los hijos de nuestros obreros no llevan una vida tan dura, pero deben trabajar doce horas diarias; y ¿ha considerado bien el gobierno todos los inconvenientes de un trabajo tan largo para criaturas de ocho años? ¿Hase atendido ... que se les priva de toda cultura intelectual y moral, y que se les hace vegetar como plantas, sin riesgo de la instruccion?". (555)

és evident que l'analfabetisme en aquestes circumstàncies havia d'esser radical, del que Josep Benet i Casimir Martí, ens indiquen:

"Una bona font per a estudiar el grau d'analfabetització de la classe obrera d'aquell temps es troba en els plecs on contesten les 33.000 signatures d'obrers, trameses a les Corts Constituents espanyoles a l'associació obrera. ... Aquests plecs els hem examinat, i és possible de reconèixer-hi la signatura, amb cal·ligrafia passable, de nombrosos obrers, entre els quals els dirigents Joaquim Molar, Josep Elias, Miquel Solernou, etc. Però són abundants no solament les

signatures en forma agargotada, ans també les llargues llistes, sobretot de teixidors, avalades per un company, amb l'explicació: "su presencia y a su ruego", "a su presencia y con su consentimiento", "con su permiso", "por no saber firmar". (556)

Es planteja també el problema de que en aquell temps l'ensenyament primari obligatori arreu dels Països Catalans, es feia en llengua castellana distinta, com es sap de la que el poble utilitzava a la seva vida quotidiana, qüestió que agreujava el problema, ja que eren molts pocs els obrers que es sabien expressar correctament en castellà.

Per altra banda la defensa dels dirigents més progressistes de l'ensenyament primari gratuït generalitzat pels obrers era clara i contundent. Així hi tot es produïen afirmacions com la de Joan Mañé i Flaquer de 1859, amb la vista retrospectiva posada sobre el Bienni progressista del 50, quan deia:

"Es una verdad innegable que entre nosotros las clases proletarias son las que más leen, o quizá las únicas que leen". (557)

Paraules que significaven un crit a l'esperança per a la conscientització del poble, al mateix temps que definia als burgesos com ignorants i egoistes. (558)

Malgrat aquestes afirmacions, altres testimonis de l'època, com Ramon Simó i Badia, assenyalaven:

"Esta clase no recibe generalmente instrucción de ningún género durante su infancia; apenas los operarios llegan a su adolescencia, cuando para atender a su manutención, primera necesidad física del hombre, se sepultan en los talleres; en el taller de donde reciben su educación física y moral, ocupados todos el día en sitios generalmente mal sanos y en faenas muchas veces repugnantes, el cuerpo se desarrolla en una atmósfera insaludable y adquiere cierta robustez para resistir la fatiga y acostumbrarse a la suciedad". (559)

La vida dels obrers resultava dura, quasi bé miserable, afavoridora d'un tracte enbrutidor entre els seus components i sense oportunitat pel cultiu de la lectura i molt manco de l'escriptura.

La incidència de l'esmentat operari català Ramon Simó i Badia en el camp de la instrucció obrera la podem trobar a "El Eco de la clase obrera, periodico de intereses morales y materiales", que fou publicat des del 5 d'agost de 1855, on precisament començava amb una referència a la classe obrera catalana, quan diu:

"Teniamos redactado un artículo para rebatir los escritos que han visto la luz pública estos últimos días acriminando y ultrajando á la clase obrera de Cataluña con motivo de las últimas ocurrencias habidas en Barcelona; pero atendiendo atendida la noble conducta de algunos periódicos que han salido á nuestra defensa y la Vindicacion que los obreros del antiguo Principado han publicado, hemos preferido entrar desde luego á tratar de los asuntos que mas nos interesan, contentándonos con decir que una parte de la prensa periódica de Madrid al declararse con tanta ligereza enemiga de la Asociacion, ha llenado malisimamente su cometido". (560)

En el seu conjunt el contingut d'aquesta publicació considerava una sèrie d'aspectes fonamentals: doctrinaris, notícies obreres, i divulgació científica i cultural. Precisament aquest aspecte és el que ens interessa des del punt de vista educatiu.

De totes maneres, a **El Eco de la Clase obrera** als seus articles doctrinaris sempre hi trobam aspectes que ens expressen la seva filosofia instructiva, fins i tot més enllà del seu obrerisme:

"El hombre por sí solo no puede crear un solo átomo de materia; con su trabajo físico é intelectual arregla, modifica, combina únicamente todas las producciones de la naturaleza, utilizándolas para satisfacer sus necesidades". (561)

La posició d'aquest articulista és a favor de l'associacionisme obrer per aconseguir una producció ajustada a les necessitats socials i explica aquest associacionisme segons les funcions de cada persona. És així que:

"Unos se dedican exclusivamente á formar teorías en todos los ramos de la instruccion humana y á cultivar todas las ciencias necesarias á la buena administracion de la sociedad y á la industria y recreo de sus individuos. Otros se dedican á tomar los objetos tal cual se los presenta espontáneamente la naturaleza, ó á ayudar cuando mas á esta á producirlos de la manera que los desean. Otros adquieren útiles para explotar cualquier ramo de la industria ... Así las operaciones que constituyen la produccion son las siguientes: ciencias, agricultura, comercio y

artes". (562)

Aquestes paraules anaven dirigides a aconseguir el bé comú de la societat, sempre en defensa de la classe obrera.

Apel·la a la solidaritat obrera i es publica una "Manifestacion fraternal" que anava dirigida als obrers de Catalunya i als de tot l'Estat en general des de la classe obrera de Madrid. (563)

Un exemple d'article didàctic és el que es publica al número 10 del 7 d'octubre de 1855 sobre Geografia, en el que considera "antes de entrar en el estudio de la historia se hace indispensable dar algunas ligeras lecciones sobre ...", (564) dedicat a explicar la divisió general del món considerat geogràficament.

O per exemple sobre "Gramatica":

"Entendemos por Gramática castellana una coleccion de reglas y principios que nos dan á conocer la estructura é indole especial de nuestro idioma. Su objeto material es el lenguaje, ó sea el sistema de signos generalmente admitidos entre los hombres para comunicarse mutuamente sus ideas. Tres son los sistemas de signos: llámanse lenguaje de accion, leguaje hablando y leguaje escrito. El 1º consiste en movimientos; el 2º en palabras, esto es, en sonidos articulados y emitidos con cierto órden; el 3º en sonidos gráficos ó dibujos que hablan al sentido de la vista". (565)

Eren escrits molt densos dificultosament entesos pels obrers, però prou instructius.

La formació professional, les desigualtats socials i l'associacionisme són els temes que més els hi preocupaven. Els articles més interessants, des del punt de vista ideològic són signats amb les inicials P.M., probablement de Francesc Pi i Margall, conegut federalista català, ens els que aprofita per fer crítica social i econòmica:

"Los Montes de piedad como las Cajas de ahorro, son solo un consuelo para la clase media. Deja de pagar el gobierno durante dos ó tres meses á viudas, á cesantes, á empleados activos; y á poco rebose el Monte de plata y oro labrado, de mantillas y colchas de seda, de ricos mantos de la India, de placas tal vez y de vistosos uniformes. Sobrevienen crisis, y va tambien al Monte la tendera, el zapatero, el sastre, hasta el dueño de tal ó cual comercio que acaba de aceptar letras á cuatro dias de vista. Artesanos van, pero muy pocos; y estos ya de la aristocrácia de los jornaleros. Van á buen seguro, mas que artesanos, individuos de la nobleza: tal perdió ayer en una carta lo que le quedaba de su renta ...". (566)

Considerava que aquestes institucions "... por favorecerla la esplota y la despojan", (567) es referia a la classe obrera, a la que considerava que s'havia de protegir i facilitar l'adquisició de consciència de classe.

El punt de mira era Catalunya, no tan sols dels articles de Simó i de Pi i Margall, sinó pels comunicats que es publicaven. Per exemple dels obrers de Sevilla, dirigit als de Catalunya, on es parla de lluita entre

capital i treball, de l'associació obrera, al que Simó presentava així: "Obreros de la Península, leed y aprended". (568)

El pensament revolucionari de Francesc Pi i Margall es reflecteix bastant bé quan el 16 de setembre de 1855 afirmava a "El Eco de la clase obrera" que la seva proposta associativa només és un primer pas per arribar posteriorment a una revolució realment efectiva. (569)

Posteriorment, i quasi simultàneament en aquests escrits i en defensa de la classe obrera Pere Felip Monlau va publicar (1856) la seva Memòria presentada el 24 de gener de 1855 on es plantejava les mesures d'higiene que podria dictar el Govern per afavorir les classes obreres, en la que la 12ª proposta parla d'establir cases-cuna i sales d'assil per a les criatures dels obrers. Concretament de la instrucció a les sales d'assil a semblança de les franceses deia:

"La instruccion de las salas de asilo se ha ensayado ya en España, mas por desgracia sin todo aquel celo perseyerante y eficaz de la caridad ardiente, faltando el cual nada sólido y duradero es dado esperar.- En Le Médecin des salles d'asile del doctor Cerise (Paris, 1836), y en las Instruccions sur le chaffage et des salles d'asile, se encontrará la higiene completa de esos importantes y utilísimos establecimientos". (570)

La proposta 13ª tractava d'establir escoles primàries per als nins i les nines dels obrers:

"De la sala de asilo deberían los hijos de las familias obreras pasar á la escuela primaria, á una **escuela gimnasio**, donde adquiriese su organismo el posible grado de desarrollo y robustez, su inteligencia las primeras semillas de la instrucción elemental, y su corazón los principios eternos de la moral cristiana. Cuatro ó cinco años de educación en esas escuelas darían jóvenes robustos y capaces, buenos hijos, y á su tiempo obreros laboriosos y ciudadanos pacíficos y honrados.

Esas escuelas no deben estar muy apartadas de las fábricas y talleres principales; y hasta sería conveniente que las manufacturas que ocupan á cierto de niños estuviesen obligadas á tener una escuela primaria en el mismo edificio.

Conveniente bajo diversos puntos de vista fuera también que á las escuelas de que se trata concurriesen exclusivamente los hijos de las familias obreras.

La asistencia á la escuela primaria no debe ser enteramente gratuita. Exijase á los padres una cantidad mínima, insignificante, pero sepa el obrero que tiene una obligación que cumplir, y concédase al mismo tiempo á su amor propio la satisfacción de que no todo lo debe á la filantropía y á la composición.

Las escuelas serán visitadas diariamente por el Médico inspector respectivo.

Habrá escuelas para niños, y otras separadas para niñas. Esta separación de sexos ha de empezar ya en las salas de asilo". (571)

Un altre tipus d'educació és la que l'autor expressa a la proposta 14ena, que tracta d'establir escoles dominicals per als adults. (572)

Es considerava que en els dies festius l'obrer havia de tenir fonamentalment tres ocupacions: de tipus religiós; d'higiene; de cultivar la intel·ligència. (573)

És en aquesta darrera ocupació de la que ens ocuparem:

"... el obrero tiene una inteligencia que cultivar, y al efecto propongo el establecimiento de escuelas sólo abiertas los domingos y demás días festivos.

La entrada en ellas habría de ser enteramente gratuita; y aun fuera del caso fomentar la asistencia, dando algún premio á los obreros que se distinguiesen por su asiduidad.

En tales escuelas se debería enseñar á leer, escribir y contar, á los obreros adultos que careciesen de tan indispensables elementos de toda cultura. Y las demás enseñanzas podrían consistir en la Moral cristiana y social, Higiene usual y Economía doméstica, Economía política é industrial". (574)

Era el reconeixament d'unes mancances d'instrucció, a les que atribuïa un baix nivell de moralitat.

Un altre autor obrerista era Joaquim Salarich amb Higiene del Tejedor ó sean, medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón, va aportar, també una reflexió a la problemàtica de la manca d'instrucció de la classe obrera. (575)

Quan parla del treball dels infants es planteja una sèrie d'interrogants sobre la seva instrucció, cultura, moral i a continuació diu:

"Añádase á estas causas morales, á la falta de instruccion, y á la carencia de principios religiosos, la ocupacion material una é idéntica, los mismos movimientos musculares, los mismos hilos, y los mismos nudos, el propio seguir la marcha pesada y uniforme de la máquina, y tendremos un autómeta, una máquina casi tan

insensible á los dulces afectos de familia, y á los sentimientos religiosos, como los mismos artefactos. á cuya elaboracion coadyuva". (576)

La instrucció i la salut dels infants considerava que havia de cuidar-se i en parlar de les repercussions en el tema de l'industrialisme a Anglaterra, diu:

"He subrayado la palabra instruccion para que el gobierno procure que esta palabra no sea muerta, como lo es en Inglaterra, donde no existen las escuelas, que por acuerdo de la Cámara de los Lores fueron establecidas, ó existen en lugares impropios, y desempeñadas por maestros de reconocida incapacidad". (577)

Finalment es defineix a favor de potenciar la instrucció dels obrers amb el sentit de que:

"La instruccion puede dar á estos las ventajas insinuadas, bien que de pronto deben reportar la falta de auxilio, con que sus hijos les ayudan con un trabajo prematuro; consolárales empero la mayor independenciam con que éstos podrán vivir, y el ancho campo que se les ofrecerá para ganar la subsistencia en esta, ó aquella industria, cosa á ellos imposibles para mejorar su condicion". (578)

L'autor ens ofereix una visió crítica que tenia l'industrialisme a les capes de població, que precisament, estaven al seu servei i que el possibilitaven. Critica el seu materialisme i pensa que és la causa de la desviació dels costums, però tenint molt clar que l'obrer ha d'esser motivat per a la seva feina apartat del vici, i esser inspirat en els principis de moralitat, d'economia, de frugalitat, de

propietat, de resignació, d'amor a la família, de respecte a les jerarquies socials i la inclinació al treball i aconsella al Govern un talant il·lustrat per a millorar la condició material dels obrers. Mescla els valors burgesos amb els de defensa dels interessos de la classe obrera, més que un obrerista el podem definir com liberal democràtic, que en realitat foren els que impulsaren les teories en defensa dels obrers.

Per altra banda i des del punt de vista de la pràctica, cal indicar que una de les aportacions més interessants de l'època fou la creació d'una "Escuela de Trabajadores" a Madrid, de la qual M^a. Victoria López-Cordón va dir:

"Ideada por Cervera, funcionaba sobre la base de las inscripciones de El Amigo del Pueblo y de una imprenta, llegando a agrupar a unos 1.500 obreros que además de aprender a leer y escribir, recibían enseñanzas de dibujo, francés, higiene y matemáticas. Allí dieron clases figuras muy significativas del republicanismo español: Ildefonso Lozano, Benigno Joaquín Martínez, Federico Beltrán y Pi y Margall entre otros. cerrada por orden del gobierno, fue la experiencia más directa del republicanismo con los medios obreros". (579)

Aquesta escola era nocturna i pretenia aixecar el nivell cultural dels treballadors per poder exigir els seus drets dins una societat de progrés moral i material.

En aquest sentit defensava aquesta escola Fernando Garrido a *Historia de las clases trabajadoras*, (580) com a via de superar la ignorància d'aquestes capes de la població i dels ideals del Partit Democràtic i del socialisme utòpic, al mateix temps que serviria per a divulgar els ideals del socialisme a les masses amb el seu llenguatge.

Aquesta escola de treballadors va donar origen a una societat secreta anomenada "Los hijos del pueblo", (581) que no tan sols tenia una seu important a Madrid sinó ramificacions arreu de l'Estat i que tenia tres seccions: la "Organitzadora", la "Associació" i la "Joven España" (582), que no eren sinó una sub-organització del Partit Democràtic, formada pels proletaris i els defensors de les idees socialistes i republicanes.

Fernando Garrido per a 1858 definia la seva idea d'Instrucció, en termes de civilització i interclassisme, però amb un enfocament populista, fins i tot europeista, aspectes que li volen donar un caire progressista:

"La Instrucción es una de las diferencias más grandes que existen entre la civilización y la barbarie.

El hombre civilizado no recibe gran instrucción que digamos, ni sabe mucho; pero el barbaro no

sabe nada.

El hombre es culto y fino o grosero y eficaz, según que recibe poca, mucha o ninguna instrucción.

Consideradas las naciones de Europa bajo este punto de vista, nos ofrecen el triste espectáculo de una mezcla de barbarie y de cultura poco lisonjera para las altas pretensiones.

Los pueblos de la Europa moderna son todavía una mezcla de civilización y de barbarie y a fe mía que la última lleva no pocas veces la ventaja a su rival.

Sin duda, comparados con los bárbaros los pueblos de Europa son ilustrados; comparados con lo que debían ser, con lo que serán son barbaros todavía.

La barbarie con sus soeces costumbres, sus absurdas creencias y supersticiones y su cruel ferocidad, aún se refleja en las leyes, instituciones y usos de la sociedad contemporánea, imprimiéndola un carácter repugnante, que desluce sus adelantos y es como una protesta irrecusable contra los que pretenden conservarla en su estado presente. ¡Fatal consecuencia de la falta de educación!

El porvenir de los pueblos está por tanto en el desarrollo de la instrucción. Esto es tan claro, tan evidente, que puede considerarse como un axioma". (583)

Fernando Garrido considerava que la preocupació per la Instrucció del poble, malgrat fos reconeguda per la majoria de les institucions de la societat, no era una preocupació fonamental a cobrir. (584)

Es plantejava la Instrucció popular des de les dificultats i obstacles que s'havien viscut fins al moment per a millorar i generalitzar-la. Amb aquest sentit Garrido assenyalava:

"Uno de estos oráculos de la embrutecedora

barbarie, en negar el permiso para el establecimiento de una escuela de adultos en Madrid el año 1851, dijo estas gráficas palabras, que caracterizan admirablemente el pensamiento de su escuela:

"No necesitamos hombres que piensen, sino bueyes que trabajen".

No hubiera respondido otra cosa el gran turco, o por mejor decir, ni el gran turco hubiera dado tal respuesta". (585)

Posava com exemple de sistema educatiu el de Texas, d'Estats Units d'Amèrica, per assenyalar una sèrie d'avanços i aventatges de les seves reformes, considerant-se que a l'estat espanyol, per desgràcia, anaven amb un gran retard. (586)

Planteja la necessitat d'oferir una educació diferenciada entre els nins i les nines per poder respectar les diferències naturals entre els dos sexes, encara que defensava la coeducació com un element de progrés. (587)

Finalment, entre altres coses, cal indicar la defensa que fa de la Instrucció superadora de la ignorància dels pobles:

"Instrucción contradictoria, incompleta y por tanto falsa, reproduce sus cualidades en la juventud, de tal modo, que a veces creemos menos perjudicial la ignorancia de las masas, que la viciosa educación de los privilegiados de la fortuna.

La instrucción para ser racional debe ser universal y gratuita, profesional, mezclando la enseñanza práctica y la teórica; y no puede darse simultaneamente a niños y niñas en una justa

proporción, según sus aptitudes y funciones naturales, sino en los grupos y series de grandes asociaciones doméstico-agricolas industriales, cuyos jardines, establos, talleres y campiñas, invernáculos y estanques, que serán otras tantas cátedras en que se ilustrán las operaciones mecánicas con las explicaciones de la ciencia ... Pero esto es nadar en plena utopía.

Volvamos a la realidad y contentémonos con desear por ahora que la vieja Europa procure imitar a la joven América en la universalización de la educación, en perfeccionar los métodos de enseñanza y en recompensar dignamente con honras y dinero al profesorado, estimulando así las grandes capacidades a consagrarse a tan útiles tareas". (588)

La seva preocupació per la realitat educativa i el seu retard continuaria en altres publicacions posteriors, així com per les desigualtats socials i educatives, tot tenint present la progressiva urbanització de certes zones en detriment d'altres. És així que, poc després, deia:

"Solo elevando el nivel de la instruccio y de los conocimientos humanos en todos los lugares y aldeas á la altura en que se halla en los grandes centros de poblacion, podrá decirse que la nacion es una en sus tendencias y aspiraciones, armónica en todos sus elementos y verdaderamente civilizada. Hoy hay en España dos civilizaciones, la de las ciudades en que se disfrutan las ventajas de la civilización y del progreso intelectual y material, y en las que se aspira á marchar adelante, y la civilizacion de los campos en los que las ventajas del progreso material que caracteriza nuestro siglo, apenas son de nombre conocidas, y en los que la influencia teocrática conserva fácilmente las ideas mas rancias y las preocupaciones de los bárbaros siglos de la Edad media". (589)

Garrido considerava que aquest dualisme es manifestava a totes les esferes de la societat i de la política, amb una sèrie de conseqüències incomprensibles per la mentalitat de progrés i liberal d'aquest intel.lectual. Les reformes socials havien d'esser aplicades en aquest punt per superar la ignorància de les capes de població, especialment, de la ruralia.

No podem acabar aquest apartat sense fer referència a l'elevació, en aquesta època, del grau de conflictivitat obrera i a que es va generar un cert creixement de l'associacionisme obrer. A 1855 i dins el bienni liberal (1854-56) va tenir lloc la primera vaga general la qual va resultar molt dura.

En el seu conjunt, els plantejaments educatius dels obreristes, des dels seus pensadors més significatius, no variava dels liberals demòcrates, el que vol dir que, en aquest tema si pareix que hi havia consens. Però a vegades en aquest consens, per exemple, es fa evident la manca de convicció en aquest tema, quan el Partit demòcrata-republicà a Catalunya, exposava un plantejament programàtic referent a la Instrucció, quan Pere Montaldo declarava que la Instrucció havia d'esser comuna i gratuïta i que l'individu tenia dret a exigir-la i que la societat tenia el deure d'imposar-la a cada

un dels seus components per a generalitzar-la.

Les reaccions foren diverses i no sempre positives i al respecte tot el que havia dit Fere Montaldo era que:

"Todo ciudadano tiene el deber de instruirse en las escuelas nacionales; la sociedad hará efectivo este deber proporcionándole la instrucción primaria elemental común y gratuita".
(590)

Era una vindicació que es feia el 8 d'octubre de 1854, la qual va esser considerada gaire bé utòpica, el que em fa pensar que la situació era, en realitat, bastant trista. La burgesia era incapaç de fomentar la lectura i la formació intel·lectual dels seus propis components.

En aquest sentit hi havia crítiques d'alguns components d'aquesta classe social, com fou Mañé i Flaquer, veia aquest fenomen com un perill i de manca de consciència en favor del comunisme i les seves utopies, i acusa a la burgesia de manca de cultura per esser atractiva a la classe obrera. (591)

El que em fa veure que la burgesia conscient dels beneficis que li podia reportar la instrucció dels obrers era una minoria, i, encara que batalladora, poc incident, i amb poc poder real per impulsar les seves idees de classe, que d'alguna manera afavorissin la democratització de l'educació, encara que en el fons fos

per facilitar que els obrers complissin millor els seu paper social, a l'estar més ben preparats per comprendre el món que els envoltava.

A nivell pràctic l'experiència més significativa pareix ésser la que ja hem esmentat, l'"Escuela del Trabajador", fundada per Ignacio Cervera, de caire fourierista i amb certes vindicacions obreristes, i per tant no exclusivament intel·lectualista. (592)

Al manco, una minoria era portaveu d'una crítica radical a les conseqüències de la realitat social i política, especialment a través de les columnes, en principi, de l'"Organizacion del Trabajo" i per exemple Fernando Garrido, en el seu article "El Comunismo", criticava l'ona revolucionària que provocava el mal estar social de les capes més desfavorides de la societat. (593)

Però aquesta publicació va durar molt poc, tal com ens indica Clara E. Lida. De fet, l'"Organizacion del Trabajo, periódico de los verdaderos intereses de los pueblos", desapareix el 16 de maig de 1848, mesos després d'haver nascut. Però seguiren altres publicacions com "El Taller" i "El Amigo del Pueblo" dirigits per A. Ignacio Cervera a Madrid. (594)

La brevetat d'aquestes publicacions era una de les

seves característiques, ja que entre altres, no tenien el suport de les capes poderoses de la societat, A 1849 apareixen i desapareixen "El Eco de la Juventud" dirigit per F. Garrido i la "Reforma Económica" per Sixto Cámara.

Però des del punt de vista del seu ideari educatiu, ens interessa fixar-nos en "El Trabajador, periódico de educación popular", les suscripcions del qual es dedicaven a: "... sostener escuelas de noche para los trabajadores y socorros mutuos". (595) I el 15 de novembre de 1851 anunciava l'obertura de la "Escuela de El Trabajador", fundada dos anys abans per i per als obrers i publicava el seu reglament, redactat pel mateix Ignacio Cervera. (596)

Aquest mantenia la seva doble condició de fouerista i membre del Partit Demòcrata, i, com ja hem esmentat, promovia l'Escola d'El Trabajo, on assistien més de cinc-cents treballadors que rebien nocions bàsiques de francès, dibuix i matemàtiques, al mateix temps que se'ls hi ofería una elemental formació ideològica fouerista.

Però el que ens interessa assenyalar aquí és que, malgrat les dificultats que Bravo Murillo posava al seu reconeixement oficial, amb l'esmentada afirmació de que

el que: "España no necesitaba de hombres que supieran, sino bueyes que trabajaran", (597) en poc temps els alumnes inscrits superaven els mil cinc-cents. I, a pesar de les trabes, a la resta de l'Estat es crearen escoles d'aquest estil, concretament a Càdis i Barcelona, com reconeixia Fernando Garrido a la seva obra **La España contemporánea**, font d'educació i proselitisme entre els obrers i els jornalers. (598)

El mateix Fernando Garrido visitava aquestes escoles a Catalunya anys després, aprofitant que havia estat convidat a una reunió secreta a Reus:

"Asistí, en efecto, á la reunion, donde habia algunos centenares de jóvenes que formaban aquella asociacion, en la cual hubiera podido cualquiera hallar un carácter político, y sin embargo, realmente no era otra cosa que una escuela secreta; en cuya escuela se reunían para aprender á leer y á escribir francés, aritmética y otros conocimientos, más de 900 jóvenes pertenecientes á las clases industriales y proletarias de Reus. Cuando yo asistí á aquella escuela, hacía más de nueve meses que existía. Habían alquilado al efecto dos casas que daban á distintas calles, y que comunicaban entre sí para poder entrar todas las noches en un número de 200 ó 300 sin que la policía se apercibiese de ello, y no se reunían para conspirar; pero debería haber dicho que sí, porque realmente aquella era una conspiracion contra la ignorancia y el fanatismo del país, y una de las conspiraciones más eficaces, y el germen del progreso de las clases trabajadoras". (599)

Aquests centres significaven una font de conscientització política de la classe treballadora en

vistes a la revolució de 1868 i com origen a l'estat espanyol de l'anarquisme. (600)

De totes maneres, crec que, des del punt de vista teòric i de plantejaments educatius, l'obra que més substància tenia fou la Icariana de Narcís Monturiol, que va tenir seguidors no tan sols a Catalunya, sinó que companys seus com a Montalbo s'arriscaren a l'aventura promulgada per Cabet a terres Americanes. (601)

El socialisme utòpic i cristià de Cabet, malgrat anti-clerical, va esser més ben sistematitzat a través de la "Fraternidad", "La Madre de Familia" i "El Padre de Familia", al manco des del punt de vista educatiu, que d'altres opcions utopistes, en el origen del moviment obrer, no tan sols a Catalunya, sinó arrel de l'Estat espanyol i més tenint present la condició material i intel.lectual en que es devia trobar la majoria de la població treballadora a les grans aglomeracions de població urbana, a les quals, en la seva majoria, el que més els preocupava era la subsistència i no la seva preparació tècnico-cultural i ideològica.

La situació dels treballadors, des del punt de vista liberal, a la societat d'aquell temps, es pot comprendre des del seu discurs interclassista en El Centinela

Barcelonés. Periodico liberal independiente, quan el 20 de setembre de 1855 es deia:

"Todas las clases sociales han mejorado su condicion, y entre ellas, ¿por qué negarlo? las clases obreras. Mas ¡hay! estas mejoras que ha fuerza de constancia han conseguido allegar las clases trabajadoras, están muy lejos de ser proporcionadas á sus servicios á la civilizacion, y muy distante de la grandeza de sus padecimientos. Su condicion, es verdad, se ha levantado, sus derechos han crecido y su significacion política es mayor, pero todo esto, si bien se considera, es ilusorio, porque carece de la base de la independencia individual ...

Todo lo que ennoblece y eleva el hombre, la civilizacion, el saber, la liberatd, todo viene despues del hecho primitivo, y es á la vez su consecuencia y garantia ...". (602)

El que volia dir l'articulista era que si hi havia tot això, però no es cobrien les necessitats mínimes de la naturalesa humana, assegurar la subsistència en el treball, res s'havia aconseguit, ja que si manca treball, manca tot.

La mateixa burgesia liberal barcelonina, a través d'**El Centinela Barcelonés**, enviava missatges com aquest:

"Enseñad al Pueblo, hacedle decente y el triunfo de la libertad está asegurado y la tranquilidad y el orden siempre imperará". (603)

Era el que pretenia la burgesia més conscient, educar per estabilitzar socialment les capes treballadores i marginals de les ciutats industrioses i així evitar els conflictes anti-liberals que es vivien,

per poder impulsar el seu model social. És un crític en favor dels ideals liberals. Però també l'associacionisme obrer, la seva il·lustració, fins hi tot respectava el treball dels socialistes a ciutats com Barcelona i veia amb simpatia el moviment obrer.

Obreristes i burgesos, demòcrates i republicans, defensaven una idea d'educació, sinó plenament integral, si general per a tots els components de la societat, on la teoria i la pràctica professional es vessin contemplades. Instrucció, moralització i salut en llibertat era el credo de les seves vindicacions educatives.

3.3. Els plantejaments a nivell escolar.

La Institucionalització de l'ensenyament primari, al manco a nivell de plantejament, havia de resultar una peça clau en la construcció del sistema educatiu liberal, juntament amb la institucionalització de la formació dels mestres d'Instrucció primària, ja que aquests haurien d'esser els que possibilitassin la generalització de l'educació popular arreu de l'Estat-nació.

Ferò, el que va succeir és que en realitat no es posaren els mitjans suficients perquè això es pogués dur a terme, i la preocupació que hi havia per part dels poders públics als voltants de la Instrucció primària no va resultar suficient per impulsar un canvi a la dinàmica de la realitat educativa.

A pesar de la insistència en el mal estat de la Instrucció primària, aquesta no va aconseguir alfabetitzar la població, en especial en el que es refereix a les capes populars de població. Sí va introduir elements de jerarquització i desigualtat educatives.

S'insistia en la ignorància dels mestres, però les mesures institucionalitzadores resultaren insuficients, malgrat un dels punts de la justificació de la creació

d'Escoles Normals provincials fos superar la tradicional ignorància dels mestres i impulsar la seva idoneïtat.

La creació de la Inspecció de la Instrucció primària, en el sentit estatal, a 1849, havia de significar una eina de vigilància i control del sistema escolar directament baix control del Govern i de l'Administració central. Era un element d'uniformització i centralitzador, encara que en les primeres passes de la seva estructuració, també va resultar insuficient.

Els llibres de text, que eren un element de reproducció ideològica i cultural, tenien poca originalitat. Les edicions duraven molts d'anys i en la seva majoria eren còpies de l'estranger o d'èpoques anteriors. Una de les coses positives que es pot assenyalar al respecte és que en introduir-se els estudis de Pedagogia a la formació dels mestres, es va facilitar la introducció dels plantejaments educatius a nivell europeu.

Un altre element a considerar és la castellanització progressiva que significaria la obligatorietat de l'ús exclusiu de la Gramàtica Castellana a les escoles segons la Reial Acadèmia espanyola.

3.3.1. Repercussions a l'Ensenyament Primari a partir dels liberals. La problemàtica del mètode.

La Instrucció Primària havia de significar la institucionalització de l'educació popular dels liberals i, per això, era necessari no tan sols formar als mestres, sinó també divulgar el mètode més adient dels que es trobaven a l'abast, dels quals ja n'hem parlat abans. Ara ens pertoca constatar quin tipus de continuïtat i de reforma es donava. Per això era necessari superar la ignorància dels mestres respecte als mètodes que s'utilitzaven als països més desenvolupats d'Europa.

En realitat l'estat de la qüestió no significava sinó la voluntat, en la mesura d'un possibilisme oficialista, de consolidar el reformisme moderat que moltes vegades no tenia una plasmació real.

Cardenera publicava a 1856 una referència a aquesta realitat des de l'aplicació dels mètodes, en la que indicava:

"De ordinario los maestros saben mal lo que quieren enseñar, y raras veces aciertan á ponerse al alcance de alumnos poco preparados aun para el estudio". (604)

Al manco hi havia consciència de les mancances, i encara es pot dir que no havia arribat la influència

reformista iniciada des de 1834, baix de la influència de Pablo Montesino. Concretament a partir, entre d'altres, de la "Instrucción para el régimen y gobierno de la escuelas de primeras letras", en la que es determinava la creació de Comissions provincials d'ensenyança, la formació d'una estadística general i l'organització de la Inspecció de la Instrucció primària, que havien de representar un punt de partida legal per aconseguir una organització centralitzada del sistema escolar. (605)

Però, també es veritat que, el 12 de desembre de 1844 l'Administració encara es preocupava per a la situació real de la Instrucció primària i va fer elaborar una estadística, que mai es va dur a terme per complet. (606)

Podem dir d'aquell temps que, a certes escoles, es seguia el mètode mutu o simultani, encara que per ventura, en aquestes escoles, hi havia un mestre que no s'havia examinat mai sobre ell. Fins hi tot pot ésser que el mestre fos el capellà del poble i que l'Ajuntament li conservas la plaça, perquè a molts de llocs no hi havia Escola Normal o era molt recent la seva constitució per comprovar els seus avantatges. A

més, els mestres preparats en els mètodes assenyalats encara eren insuficients, malgrat que la proposta de reforma general es fes a 1838, com ja hem esmentat.

Però aquí ens interessa aprofundir en la situació de la Instrucció primària a partir de 1845, i veure fins a quin punt es va avançar, en el que diuen M. Peset i J.L. Peset:

"El sistema educativo de 1845 tuvo, en cierto sentido, una prolongada vigencia. Gil de Zárate estableció un cuidadoso sistema de control, ejercido desde el gabinete ministerial en el poder, a beneficio de una clase social que había encumbrado a los moderados. Una minuciosísima legislación y una sólida jerarquización de autoridades, aseguran el dominio de la instrucción pública española". (607)

Es a dir, així com va respondre el sistema escolar davant la reforma, les institucions resultants havien de ser una via d'ideologització i de control, segons la mentalitat moderada.

Administrativament parlant, significava la consolidació d'un sistema escolar centralitzat i uniformitzador, altament jerarquitzat.

Una peça clau d'aquesta organització seria la Direcció general d'Instrucció pública creada per Reial decret el 13 de maig de 1846, que va ocupar tot seguit Antonio Gil de Zárate.

En el que es refereix a la Instrucció primària i des

del punt de vista general, el Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres públiques el 13 de setembre de 1847 havia de decretar el seu impuls i es reconeixia la necessitat de que les comissions superiors es preocupassin de:

"... que en todos los pueblos hayan siempre el número suficiente de Escuelas elementales completas; las incompletas no se permiten sino en pueblos menores de 100 vecinos.

En las poblaciones de crecido vecindario ha de haber siempre una Escuela elemental completa de niños y otra de niñas por cada 500 vecinos entre públicas y privadas; la tercera parte por lo ménos deberá ser de la primera especie". (art. 31 i 32) (608)

El que denota que l'administració i els legisladors eren conscients de que encara no s'havia completat la cobertura de les escoles que pretenien impulsar.

En el seu article 34:

"Las Comisiones superiores procurarán que se establezcan Escuelas superiores en todos los pueblos donde por la ley deba haberlas, y en su defecto harán que á la elemental se le dé en algunos Establecimientos toda la extension posible.

Los Ayuntamientos podrán establecer clases de noche ó los dias festivos, ya para los niños que no puedan asistir de dia, ya para los adultos cuya instruccion esté descuidada ó no quieran olvidar lo que aprendieron. En estos casos se dará al Maestro una gratificacion proporcionada, que tambien se incluirá en el presupuesto municipal". (art. 35 i 36). (609)

Es cercava la solució a una situació clara d'insuficiència, fins hi tot s'arriba a concedir que:

"En los pueblos de corto vecindario donde sea preciso consentir Escuela incompleta, podrán las funciones de Maestro agregarse á las de Cura párroco, Secretario de Ayuntamiento, Organista ú otras compatibles con la enseñanza; pero donde haya Escuela elemental completa, no se permitirá semejante agregacion, á no ser con especial autorizacion del Gobierno, que la podrá conceder cuando el sueldo fijo sea menor de 2.500 rs.; pero nunca cuando no pase de esta suma". (art. 36)(610)

Significava el reconeixament implícit de la insuficiència d'escoles d'Instrucció primària. La reforma del sistema educatiu anava endarrerada en relació amb altres aspectes del desenvolupament de la màquina administrativa. Fins i tot es pot afirmar que, malgrat el esforços que es feien per impulsar-la i fer-la complir, les dificultats sempre eren nombroses. La màquina administrativa i el seu material humà no acabava de funcionar per aconseguir els seus objectius.

El 21 de novembre de 1845, mitjançant una circular, s'establien una sèrie de regles per optar al professorat d'Instrucció primària per part del ministeri de Governació, ja que:

"El facil acceso al profesorado de la primera enseñanza es ciertamente una de las causas que mas contribuyen al estado lamentable en que se hallan nuestras escuelas. Sin mas garantias para probar la idoneidad y suficiencia de los que aspiran al magisterio público que un exámen no siempre riguroso, de materias determinadas, cualquiera se encuentra autorizado para entrar en esta carrera y dedicarse á una ocupacion de la mas alta importancia para el Gobierno y de graves

transcendentales consecuencias para la sociedad. Establecidas hoy las escuelas normales de instruccion primaria en casi todas las provincias, es indispensable y conveniente que se fige la atencion en obtener los resultados provechosos que de su plantacion y sostenimiento ha de reportar al pais. En su consecuencia, y uniendose á esta consideracion la de que tan útiles Seminarios adquieran de una vez la estabilidad y el buen orden que han de menester para su progreso y disciplina, la Reina se ha dignado adoptar las disposiciones siguientes: ...". (611)

La mesura en qüestió anava dirigida a controlar l'expedició de títols que es duia a terme des de les Comissions provincials i era revisada pel poder central, en un moment en que es veu que les Escoles Normals encara no acabaven d'esser respectades en la seva funció. Aquesta Circular, que reproduia una Reial Ordre, ho feia en els termes que a continuació exposam:

1ª Desde Marzo de 1846 ninguno será admitido á exámen para obtener título de maestro de escuela elemental de instruccion primaria sin hacer constar que ha asistido tres meses por lo menos á alguna de las escuelas normales de provincia.

2ª Desde Setiembre del mismo año la asistencia á la escuela normal deberá haber sido de seis meses por lo menos, y de un año escolar desde Setiembre de 1847.

3ª Lo mismo sucederá con los aspirantes al título de maestros de escuela superior; pero estos desde Marzo de 1848 deberán acreditar haber estudiado en la escuela normal los dos años que constituyen el estudio completo en estos Seminarios". (612)

Aquesta és una prova de que la legalitat de les Escoles Normals encara no era del tot respectada i la

seva funció encara era molt primària.

La xarxa de control era la normal que el poder central volia implantar des de les Comissions provincials d'Instrucció primària:

"4ª los directores de las escuelas normales designarán con conocimiento de las comisiones superiores de instruccion primaria los estudios que respectivamente hayan de hacer los que se encuentran comprendidos en las disposiciones anteriores cuidando siempre de que los alumnos se instruyan en las asignaturas mas importantes para el egercicio de la enseñanza con arreglo á los plazos que quedan prefijados.

5ª la certificacion de asistencia á la escuela normal se dará por los directores de ella con el Vº Bº del presidente de la comision superior de instruccion primaria y refrendado del Srio. de la misma.

6ª Los Jefes políticos como presidentes de las comisiones de exámen remitirán á este ministerio para la optencion del título el acta de que habla el artículo 46 del reglamento de exámenes. A esta acta deberán acompañar muestras de los tres egercicios de escritura que espresa el artículo 18 del citado reglamento, hechos en presencia de los examinadores como se previene en el mismo.

7ª Toda solicitud ó acta de exámen que no venga dirigida por el conducto referido quedará sin curso.

8ª Habrá en Madrid una Comision compuesta de un vocal del Consejo de Instruccion pública, presidente, un individuo de la comision superior de instruccion primaria; un catedrático de la facultad de filosofía; un profesor de la escuela normal central, y un maestro de instruccion primaria, nombrados por el Gobierno.

Este último hará de secretario de la comision, y se le darán por este trabajo y gastos de escritorio 6000 rs. anuales pagados de los fondos generales del ramo.

10ª A esta comision se pasarán por el ministerrio todos los expedientes de los aspirantes á maestros remitidos por las comisiones

provinciales, para que los examine; y con presencia de las muestras de escritura y de las respuestas de los examinados que consta en el acta informe al Gobierno lo que se le ofrezca y parezca.

11ª Si en vista de este informe fuese el aspirante aprobado por el Gobierno se expedirá el título; de lo contrario se avisará á la respectiva comision, previniendole quedar anulado el exámen ó deberse repetir en la parte que no hubiesen cursado mas tiempo". (613)

Es un reconeixement de que es feia necessària una intervenció de l'Administració central per impulsar la selecció del professorat idoni per a la Instrucció primària, al manco des del punt de vista de la interpretació de la realitat escolar des del centralisme que representava el Govern.

EL Ministre Pidal insistia en aquesta política, en la necessitat de crear noves escoles i controlar la situació de les Escoles Normals, per poder oferir un sistema escolar, al nivell de l'ensenyament primari, més digne i cohesionat.

Precisament es creia que la creació de les Escoles Normals era positiva i útil, però insuficient i que era necessari que arribassin a un més alt grau de perfecció:

"Fuera de esto, fundadas en distintas épocas, y con arreglo á la diferente posibilidad de las provincias no se hallan todas planteadas de un modo uniforme, reducidas algunas á meras escuelas prácticas de niños, insuficientes para formar Maestros, mientras otras, excediendo tal vez de su objeto, causan á la provincia mayores gastos que

los que esta clase de instituciones exige. Por último S.M. tiene el sentimiento de que si bien todas las provincias, por punto general, han manifestado por las Escuelas normales un laudable celo, otras, aunque pocas, las han desatendido completamente, hallándose todavía sin la que le corresponde. Con el fin, pues, de arreglar definitivamente tan importante punto; y de tener además conocimiento exacto de los progresos que dichas escuelas han hecho entre nosotros y de los resultados que con ellas se han obtenido, S.M. se ha servido mandar que las Comisiones superiores de las provincias donde hubiere escuela normal remitan a este Ministerio una memoria comprensiva de las noticias siguientes". (614)

De les preguntes que figuraven al qüestionari es dedueix que a Madrid no coneixien ben bé, la realitat de les Escoles Normals, ni la seva situació i desenvolupament.

Antonio Gil de Zárate, principal impulsor d'aquestes reformes signades pel Ministre Pidal i com a Director General d'Instrucció pública, va signar una circular, el 3 de juny de 1846, en la que es proposava:

"...atender con preferente cuidado á las Escuelas de Instrucción primaria y asegurar a los Maestros las condiciones y garantías que requiere de una parte el decoro de la profesion y de otra la importancia del encargo que desempeñan. Para este objeto, que V. S. apreciará debidamente, es indispensable antes de todo escitar el celo de los Ayuntamientos y no consentir que por abandono ú otra razon cualquiera deje de abonarse con regularidad á los Maestros la dotacion que les esta señalada, evitando así el estado de miseria en que actualmente se encuentran algunos y con el cual es incompatible el ejercicio de la enseñanza". (615)

Aquí es detecta la manca de compliment que hi havia per part dels Ajuntaments, de les seves responsabilitats pressupuestàries, els quals havien de jugar un paper important en l'impuls de la construcció del sistema escolar dissenyat pels moderats.

Una altra prova del reconeixament que es feia de la manca de compromís i voluntat dels ajuntaments de cooperar en la implantació de la reforma, és la circular que de Real Ordre s'enviava als caps polítics el 28 de febrer de 1846, en el qual es deia:

"Son frecuentes las quejas de los Gefes políticos acerca del modo con qué algunos Ajuntamientos eligen los Maestros de Instruccion primaria, y de la falta de datos que aquellos tienen para dar con conocimiento de causa la aprobacion que en estos nombramientos exige la ley de 21 de Julio de 1838. Enterada S.M. y queriendo remediar los abusos que existen en punto tan interesante para la ilustracion de los pueblos, se ha servido dictar las disposiciones siguientes...". (616)

Aquesta Reial Ordre anava signada pel Ministre Isturiz i pretenia regular l'anomenament dels mestres a través dels Ajuntaments d'una manera més seriosa que no es feia fins al moment, la qual cosa pareix que no acabava d'interessar als consistoris ja que, d'alguna manera, els obligava a mantenir una despeses, cosa que no els interessava, a causa del retallat del seu pressupost, entre altres motius.

La determinació de A. Gil de Zárate va ésser proposar, segons l'esmentada circular de 3 de juliol de 1846, als Caps polítics corresponents la seva col.laboració, de la següent manera:

"1º que V. S. no aprobará el presupuesto municipal de pueblo alguno en que no se haya incluido la dotacion del Maestro o Maestros de Instruccion primaria arreglada á su vecindario y categoria. 2º Que para el pago de esta dotacion se servirá V. S. prefijar á cada Ayuntamiento los plazos que estime proporcionados, dividiendo la anualidad en dos, tres ó cuatro partes, y 3º que V. S. no disimulará en este servicio la menor falta y procederá sin contemplación contra los inobedientes y morosos. Además ha acordado esta Direccion las prevenciones siguientes. 1º Que las Comisiones locales bajo la proteccion de V. S. vigilen a los Ayuntamientos y les recuerde su obligacion no solo con respecto al sueldo de los Maestros, sinó también con respecto á la calidad y enseres de la Escuela. 2º Que las mismas Comisiones cada tres meses den cuenta á la Superior de la provincia de los pagos hechos por los Ayuntamientos y del celo ó tibieza que observaron; y 3º Que esta Comision superior, en los mismos plazos, remita á esta Direccion un resumen de las noticias que haya reunido, sin perjuicio de que reclame desde luego las medidas necesarias para corregir los abusos conocidos y descubrir los que se hayan denunciado". (617)

Aquestes propostes fetes per A. Gil de Zárate, més o manco radicals, anaven dirigides a estructurar el control de la Instrucció primària des dels poders locals, a més de dignificar, amb la implicació d'aquests poders locals, la professió del magisteri, la qual cosa no sempre s'aconseguia. Era una de les passes prèvies a

la creació de la Inspecció de la Instrucció primària a nivell estatal.

Es un fet que a 1849, quan es crea aquesta Inspecció per Reial Decret de 30 de març, els inspectors encara es troben amb moltes irregularitats. Per exemple, quan un tal José Ignacio, Inspector, l'octubre de 1849 presentava una relació d'Escoles de primera ensenyança en la que els seus professors no tenien el títol corresponent. Observació duita a terme els dies 22, 24 i 28 de setembre i 9 d'octubre de 1849. (618)

En aquesta llista hi figuraven 16 mestres en aquesta situació:

"D. Buenaventura Mir ... Vive en Travesia den Bernadet entrando por Mercadal.
 Jaime Beltran ... Vive en San Francisco de Assis entrando por el cuartel de la Guardia civil.
 Francisco Palou ... en calle Santo Cristo Vert.
 Y Diego Fluxa ... en calle Morer.
 Francisco Ximenes ... en Font de na Xona.
 D. Gabriel Mut ... en calle Ropit.
 D. Jose Bravo ... Ed. del Campo Santo.
 D. Maties Torrens ... Subida de Santa Cruz.
 Juan Mayol ... Frente Santa Cruz.
 D. Pedro Buey ... cuesta empedrada del Hospital General.
 Francisco Rancivilla ... calle de la Piedad.
 D. Rafael Oliver pro. Id. den Morey.
 D. Domingo Alzina pro. Frente al Seminario Conciliar. Tiene escuelas secundaria y primaria. Tiene para Ayudante á D. Francisco Cirera, el cual ha sido examinado y aprobado para maestro de instruccion primaria superior en los dias 6 i 7 de Set. ultimo.
 D. Gabriel Payeras ... Calle de la Esparteria
 D. ...Mir pro. ... Cuesta de Santo Domingo.

D. Francisco Ballester ... Frente á Santa Cruz.

D. Juan Simó pro. Cuesta del Poderós tiene título Elemental. Local reducido y dividido en varias piezas sin ventilacion". (619)

La mesura en contestació a aquesta problemàtica, pareix fou contundent de part de la Comissió local d'Instrucció primària de Palma, la qual s'expressava en el termes següents:

"En el día de ayer se reunió esta comision, y tuvo un oficio al S. Inspector del ramo en que con arreglo al artículo 37 del reglamento de inspectores propone que se cierren, inmediatamente todas las escuelas dirigidas por maestros no autorizados, en cuyo fin le paso una relacion de los que carecen de título, y en cuya vista acordó pasar copia de la misma como lo ejecuto para que por los medios que estan á su alcance se sirva prevenir á estos maestros que cierren inmediatamente los establecimientos de primera enseñanza que estan á su cargo, con prevencion de que impondrá el castigo correspondiente al que dejase de verificarlo, á escepcion de D. Juan Simó pro. á quien se servirá V.S. manifestarle, que la comision le ha concedido el plazo de cuarenta dias, para que pueda proporcionarse un local comodo y ventilado, por carecer de estas circunstancias ...". (620)

La Inspecció es convertia en un nou element de control, les seves visites ja no eren simplement informatives, sinó que, a més, servirien per cridar l'atenció de les Comissions locals d'Instrucció primària perquè es comprometessin a fer complir la llei.

En aquests temps el poder central pretenia estar informat de la situació real de la Instrucció primària,

però la realitat era que tenien moltes dificultats per aconseguir-ho, no tan sols en temps de l'era Gil de Zárate, sinó també a la inmedita posterior del anys 50. Per exemple, en una comunicació del 20 de maig de 1851 de la Comissió auxiliar, depenent del Ministeri de Gràcia i Justícia i que per aquells moments s'encarregava dels afers d'Instrucció pública, es llegia:

"La Comision no ha dado principio á la redaccion de la memoria anual del estado y progresos de la Instruccion primaria en el Reino, por falta de los datos estadisticos de dar á V.E. cuenta en otras comunicaciones, y así mismo de los informes anuales correspondientes á las provincias que expresa la relacion adjunta. Por tanto la Comision ha acordado manifestarlo á V.E. á fin de que tenga á bien mandar que á la mayor brevedad remitan los inspectores de las enumeradas provincias los informes anuales. ... la mayor exactitud en el cumplimiento de sus deberes para lo sucesivo". (621)

Aquesta relació a que es refereix aquest document era composta per les següents províncies: Tarragona, Salamanca, Palencia, Malaga, Almeria, Lleida, Logroño, Coruña, Guadalajara, Jaen, Murcia, Oviedo, Orense, Santander, Terol i Zamora. (622)

En un altre full es refereix a la manca d'informes dels inspectors de les províncies següents: Avila, Alacant, Badajoz, Cadis, Coruña, Guadalajara, Jaen, Lugo, Orense, Pontevedra, Segovia, Terol, València,

Saragossa. (623)

En un altre es matitzava que els Inspectors d'Instrucció primària d'Almeria, Barcelona, Granada, Santander, Soria, Valladolid i Zamora, només havien enviat l'estadística de les escoles corresponents als partits visitats per ells mateixos. (624)

Al mateix temps es volia aclarir una altra circumstància:

"En la nota de las provincias de donde faltan datos estadísticos ó el informe anual acerca del estado de las escuelas, nota que la Comision remitió á V.E con fecha de hoy, no se han comprendido las de Gerona, Canarias, Vizcaya y Guipuzcoa, en razon á que acaban de tomar posesion de sus respectivos destinos los inspectores de las misma, y no pueden haber reunido noticias suficientes para este trabajo. Sin embargo á fin de que la memoria anual que ha de firmar esta Comision y la estadística de las escuelas tengan la mayor exactitud posible convendría prevenir á los inspectores de las referidas provincias que, con preferencia á toda otra ocupacion y sin levantar mano, reúnan y remitan los datos que puedan proporcionarnos con facilidad acerca del estado de la Instruccion primaria y así mismo los relativos á la estadística ...". (625)

Per tant, la situació resultava difícil d'aclarir, puix que les notícies arribaven a aquesta Comissió auxiliar del Ministeri de Gràcia i Justícia en comptagotes i com es veu amb no massa serietat. Fins i tot d'aquesta Comissió sortien alguns comunicats per apel·lar a la col·laboració i al compliment de les seves